משנה · ראשונים · רמב״ם · סדר נזיקין

רמב"ם על משנה סנהדרין

רבנו משה בן מימון [הרמב"ם]

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

רמב"ם על משנה סנהדרין

רבנו משה בן מימון [הרמב"ם]

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רמבם-על-משנה-סנהדרין/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
משנה א 5
משנה ב 5
משנה ג 6
משנה ד 7
משנה ה 7
משנה ו 8
פרק ב 8
משנה א 8
משנה ב 9
משנה ג 9
משנה ד 9
משנה ה 9
פרק ג 10
משנה א 10
משנה ב 11
משנה ג 11
משנה ד 13
משנה ה 13
משנה ו 14
משנה ז 14
משנה ח 14
פרק ד 15
משנה א 15
משנה ב 15
משנה ג 16
משנה ד 16
משנה ה 16
פרק ה 16
משנה א 16
משנה ב 17
משנה ג 17
משנה ד 17
משנה ה 18
פרק ו 18
משנה א 18
משנה ב 18
משנה ג 18
משנה ד 18
משנה ה 19
משנה ו 19
פרק ז 19
משנה א 19
משנה ב 20
משנה ג 20
משנה ד 20
משנה ה 25
משנה ו 25
משנה ז 26
משנה ח 26
משנה ט 26
משנה י 27
משנה יא 27
פרק ח 27
משנה א 27
משנה ב 27
משנה ג 28
משנה ד 28
משנה ה 28
משנה ו 28
משנה ז 28
פרק ט 29

משנה א 29
משנה ב 29
משנה ג 30
משנה ד 30
משנה ה 30
משנה ו 30
פרק י 32
משנה א 32
משנה ב 46
משנה ג 47
משנה ד 47
משנה ה 47
משנה ו 47
פרק יא 47
משנה א 47
משנה ב 48
משנה ג 49
משנה ד 50
משנה ה 50
משנה ו 50

פרק א

משנה א

דיני ממונות בשלשה גזילות וחבלות בשלשה וכו': דיני ממונות הם הגזלות והחבלות בלי ספק אלא שדיני ממונות כולם מלבד גזלות והחבלות יתכן לדון בהם שלשה שאינם מומחין ואחד אם הוא מומחה לרבים [וענין מומחה לרבים] שתהיה חכמתו ומעלתו בתורה מפורסמת אצל ההמון כמו שיודעים זה החכמים אשר בחנוהו וקבלו דינו אבל גזלות וחבלות אין דנין בהם אלא שלשה מומחין ולפיכך חלק המאמר ולא אמר דיני ממונות גזלות וחבלות בשלשה: והוי יודע שלא נקרא בית דין מומחה כדי שיוכל לדון גזלות וחבלות אלא מי שהיה סמוך בא"י מן בית דין שלשם בא"י ואמרו נזק וחצי נזק ואע"פ שנזק [וחצי נזק] מכלל החבלות כי לפי שרצה לדבר בנזקים שמשלם העושה אותם יותר ממה שעבר עליו והם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה דבר במה שמשלם המזיק פחות ממה שהזיק והוא חצי נזק וכיון שזכר חצי נזק זכר נזק שלם ואע"פ שהוא מכלל החבלות והואיל ודבר באלו הקנסות דבר בשאר הקנסות והם אונס ומפתה ומוציא שם רע והוא שיטעון טענת בתולים ולא נתבררה טענתו ר"מ אומר יהיה נדון בשלשה לפי שאינו מחויב אלא מלקות ועונש מאה כסף וזה אפשר לדון בשלשה ואם הוצרך לדיני נפשות יוסיפו על השלשה עשרים וחכמים אומרים אין ראוי לעשות כן שמא יצא לעג על השלשה הראשונים שאינן מומחין או שהן פסולין ולפיכך הוסיפו דיינין ורבי מאיר לא היה חושש לזה והטעם להיות אלה הדברים בשלשה אנשים הוא מה שאמר רחמנא בדיני ממונות עד אלהים יבא דבר שניהם ואין אלהים פחות משנים ומעיקר דתנו שהדיינים לא יהא מניינם לעולם אלא מנין נפרד רצוני לומר שלא יהיו זוגין כדי שאם נפל ביניהם מחלוקת בדין מן הדינים על כל פנים צריך שיהיו רובם מסכימים על דעת אחת והמיעוט על חלופו ונלך אחר הרוב כמו שצותה התורה בזה שנאמר אחרי רבים להטות ולפיכך לא יהיה ב"ד פחות משלשה. ואין הלכה כרבי מאיר:

משנה ב

מכות בשלשה משום רבי ישמעאל אמרו בכ"ג עיבור החדש כו' עיבור השנה בשלשה דברי ר' מאיר רבן שמעון ב"ג אומר כו': אמרו בברייתא כיצד אמר רבן שמעון בן גמליאל בשלשה מתחילין בחמשה נושאין ונותנין וגומרין בשבעה אחד אומר לישב שנים אומרים שלא לישב בטל יחיד במיעוטו שנים אומרים לישב ואחד אומר שלא לישב מוסיפין עליהם שנים נושאין ונותנין בדבר שנים אומרים צריכה לעבור ושלשה

אומרים אינה צריכה מוסיפין עליהם עוד שנים וכשיהיו שבעה יהיו נושאין ונותנין עד שיסכימו הארבעה לדבר אחד ויעשו מעשה והלכה כרבן שמעון בן גמליאל:

משנה ג

סמיכת זקנים ועריפת עגלה בשלשה דברי כו': סמיכת הזקנים הוא מנוי הדיינין והרמז על זה מה שנאמר ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו ואין אנו צריכין סמיכה בידים אבל האיש אשר ראוי למנותו יאמרו לו הבית דין הממנים אותו אתה רבי פלוני סמוך אתה ורשאי אתה שתדין דיני קנסות ובזה יהיה האיש ההוא סמוך והוא נקרא אלהים וידין כל הדינין ודבר זה לא יהיה כי אם בארץ ישראל ואמרו ז"ל אין סמיכה בחוצה לארץ אבל צריך שיהיה הממונה ואותו שרוצין למנותו כולה בארץ ישראל וכשתהיה לו סמיכה בארץ ישראל הוא רשאי לדון דיני קנסות ואפילו בחו"ל לפי (שיש) שמעקרנו סנהדרין נוהגת בארץ ובחוצה לארץ כמו שנבאר לפנים ולענין אם צריך שיהיו השלשה סמוכין ואז יהיו יכולים לסמוך שום אדם יש בזה ספק ומה שנתבאר מן התלמוד שיהיה הגדול שבהם סמוך ויצרף עמו שנים ויסמוך מי שירצה ויראה לי כי כשתהי' הסכמה מכל החכמים והתלמידים להקדים עליהם איש מן הישיבה וישימו אותו לראש ובלבד שיהא זה בא"י כמו שזכרנו הנה האיש ההוא תתקיים לו הישיבה ויהיה סמוך ויסמוך הוא אחר כן מי שירצה שאם לא תאמר כן אי אפשר שתמצא ב"ד הגדול לעולם לפי שנצטרך שיהיה כל אחד מהם סמוך על כל פנים והקב"ה יעד שישובו כמו שנאמר ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועציך כבתחלה אחרי כן יקרא לך עיר הצדק וזה יהיה בלא ספק כשיכון הבורא יתברך לבות בני אדם ותרבה זכותם ותשוקתם לשם יתברך ולתורה ותגדל חכמתם לפני בא המשיח כמו שיתבאר זה בפסוקים הרבה במקרא. נאמר בעגלה ערופה וסמכו זקני העדה ר"י אומר וסמכו אין פחות משנים זקני אין פחות משנים אחרים ואין ב"ד שקול וצריך שיהיו הזקנים מנין נפרד מוסיפין עוד אחד. ור' שמעון סבר זקני שנים ואין בית דין שקול מוסיפין עוד אחד והלכה כרבי יהודה. ומה שאמר חליצה בשלשה והוא המצוה ומה שאנו עושים חליצה בחמשה לגלויי מלתא בעלמא וכבר בארנו בפ' שלשה עשר (הלכה ב) מיבמות כי המיאון אפשר לעשות בפני שנים: ואמר נטע רבעי ר"ל פדיון נטע רבעי ומעשר שני שאין דמיו ידועים הוא כשיתחילו אותן פירות להרקיב ולפיכך צריך להראותם לסוחרים שידעו שיעור אותו קלקול: ואמרו ההקדשות בשלשה כלומר מי שרוצה לפדות שום דבר מן ההקדשות שיש להם פדיון והם מה שהוקדש לבדק הבית צריך שלשה שידעו דמי אותו הדבר וכמו כן מי שאמר ערכו עליו ובא הכהן לקבל ערכו ואין לו מעות ויש לו מטלטלין יקח ממנו שיעור ערכו ע"פ ג' שידעו שאותו

הדבר שוה ערך שעליו ואם אין לו אלא קרקע יקח ממנו שיעור ערכו על פי עשרה אנשים והאחד מהן כהן ויעריכו שאותו הקרקע שוה ערך שעליו וכן מי שאמר דמיו עליו שראוי להעריכו כעבד הנמכר בשוק יעריכו אותו גם כן עשרה בני אדם והאחד מהן כהן וישלם מה שאומרים שהוא שוה וזה פירוש אמרו ואדם כיוצא בהם כלומר שיעריך האדם כמו שיעריך הקרקעות:

משנה ד

דיני נפשות בכ"ג הרובע והנרבע בכ"ג כו': הביא ראיה במה שנאמר ואת הבהמה תהרוגו [**הגה**' **הגרי"ב**. התוי"ט כתב דדברי הרמב"ם בזה צ"ע, אבל בחיבורי **יש סדר למשנה** כתבתי פשט נכון בס"ד] ואם תאמר שזה שאמר ואת הבהמה תהרוגו בא ללמד שהבהמה גם כן חייבת מיתה ולא להקיש זה לא היה צריך ללמד לפי שכבר ביאר הריגת הבהמה והוא מה שנאמר והרגת את האשה ואת הבהמה. ודברי ר' אליעזר כל הקודם להרגם זכה כשהרג אחד מהם ההורג אותו זכה לשמים בלא ב"ד. ור' עקיבא סבר כי נחש אין מיתתו בעשרים ושלשה אלא שימית אותו יחיד והטעם היות דיני נפשות בעשרים ושלשה עוד יתבאר בעה"י (סוף פרקין) והלכה כרבי עקיבא:

משנה ה

אין דנין לא את השבט ולא את נביא השקר כו': דין שבט הוא שיודח כולו ולא דנין אותו אלא בבית דין הגדול [לפי] שאמר הכתוב והוצאת את האיש ההוא וגו' היחידים בלבד כגון איש ואשה הם שנהרגים בשעריך בבית דין של שלשה ועשרים אבל כל השבט לא אלא בבית דין הגדול: ונביא שקר למדנוהו מזקן ממרא בהקש לפי שמצינו בנביא שקר דבר והוא אמרו אך הנביא אשר יזיד לדבר וגו' ובזקן ממרא נאמר כי יפלא ממך דבר וכמו שזקן ממרא בבית דין הגדול כמו שבא הכתוב עליו וקמת ועלית וגו' כן נביא שקר אמנם כ"ג הוא למד ממה שנאמר כל הדבר הגדול יביאו אליך ר"ל דבר האיש הגדול ואין לנו גדול זולתי כ"ג כמו שנאמר והכהן הגדול מאחיו: ומלחמת הרשות למדנוה ממה שהי' דוד נוהג שלא היה יוצא למלחמת הרשות עד שהיה יועץ עם סנהדרי גדולה כמו שהוא מפורסם אצלנו ממנהגם עליהם השלום ומלחמת הרשות היא מלחמת עמון ומואב וישמעאל ודומיהן ומלחמת מצוה היא מלחמת עמלק ושבעה עממין בלבד: ואין מוסיפין על העיר כלומר שלא יוסיפו בירושלים מקומות שיש להם קדושה קלה לעשותה קדושה חמורה ממנה כי העזרות קדושתם גדולה משאר ירושלים וירושלים קדושתה מעולה משאר א"י כמו שיתבאר בפ' ראשון מטהרות (משנה ח) וא"א לחדש קדושה אלא בב"ד הגדול כמו שאמר הקב"ה למשה ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן

ואת תבנית כל כליו וכן תעשו הצווי הי' לו ולבית דינו וסנהדראות לשבטים עשה אותם משה ובית דינו כמו שאמר הכתוב ואתה תחזה מכל העם וגו'. וטעם עיר הנדחת ושבט שהודח אחד לפי שאין נהרגין בכל שער אלא יחידים: וספר הוא המקום הקרוב לאויב תרגום לחוף ימים על ספר ימא והטעם בזה כי אם יהיו קצוות הארץ חרבות יבואו בהם העכו"ם ויחריבו א"י ואין פירוש אין עושין שלא יהרגו יושביה אבל פירושו שלא יעשו בו כל מצות עיר הנדחת והוא מה שנאמר והיתה תל עולם וזה שהזהיר שלא להחריב שלש עיירות אין זה אלא בב"ד אחד ומקום אחד כלומר שלא יהיו קרובות זה לזה:

משנה ו

סנהדרין גדולה היתה של שבעים ואחד כו': רבי יהודה לא היה מונה משה רבינו עליו השלום מכלל הסנהדרין לפי שסבר שמה שנאמר ונשאו אתך במשא העם אין רוצה לומר שידונו עמך אלא רוצה לומר שידונו במקומך וחכמים אומרים שענינו ידונו עמך והלכה כחכמים: ומה שאמר עדה שופטת ועדה מצלת ר"ל עדה תאמר זכאי והיא המצלת אותו ועדה תאמר חייב והיא השופטת ולא יתחייב עד שיהיו המחייבים יותר על המזכין שנים ולפיכך צריך להוסיף עוד שנים כדי שיהיו עדה שופטת ועדה מצלת ושנים שופטים כלומר מחייבין ואין בית דין שקול מוסיפין עוד אחד הרי שלשה מוסף על השתי עדות ודברי רבנן מאה ועשרים מבואר בתלמוד וזה מנינם סנהדרי קטנה כ"ג ושלשה שורות של עשרים ושלשה ועשרה בטלנין של בית הכנסת והם בני אדם שאין להם עסק אלא מלאכת שמים רוצה לומר לקרות בתורה וישיבת בתי כנסיות שני סופרים ושני חזנים ושני בעלי דינים ושני עדים ושני זוממין ושני זוממי זוממין ושני גבאי צדקה ושלישי לחלק צדקה ורופא אומן ולבלר ומלמד תנוקות הרי מאה ועשרים ורבי נחמיה אומר שהפחותין מכל הממונין במעלה הם שרי עשרה ושלשה ועשרים דיינים הם שרי עשרות למאתים ושלשים ואין הלכה כר' נחמיה:

פרק ב

משנה א

כהן גדול דן ודנין אותו מעיד ומעידין כו': מה שאמר מעיד אינו בכל עדות שיזדמן אלא בעדות שיהיה מיוחדת במלך בלבד לגודל מעלתו וכל בני אדם מעיינין בו לא יניח בעבור זה והלכה כרבי יהודה. [וכשהוא מנחם וכו']. מה שאומר לבני אדם כשמנחם אותם הוא תנחומו. ופירוש מברין מאכילין. וספסל הוא כסא קטן:

משנה ב

המלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא בו': זה במלכי ישראל בלבד לפי שהיו עבריינין במלכותם לא היו משבחין השפלות ולא היו נכנעין לדברי תורה אבל מלכי בית דוד דנין ודנין אותם לפי שהם יודעים התורה ולא היה רע בעיניהם השפלות וההכנע לדברי תורה לפי שמלכותם על פי התורה לא יגרע ממנו ענותנותם אמר הכתוב על בית דוד כה אמר ה' דינו לבקר משפט ודוד ע"ה מכלל סנהדרי גדולה היה והלכה כרבי יהודה במה שאמר נושא הוא אלמנותו של מלך אבל חליצה ויבום אין שומעין לו לפי שזה קלון לו וירקה בפניו והואיל ואין שם חליצה אין שם יבום ומעקרנו מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול ולפיכך אין שומעין לו:

משנה ג

מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו כו': פלטרין שלו הוא ארמונו: לפייסו לדבר על לב העם ולהודיעם כי לא היתה כונתו להרגו: ודרגש הוא ממיני הכסאות והמטות והוא גדול מספסל ואין הלכה כר' יהודה:

משנה ד

ומוציא למלחמת הרשות על פי בית דין של כו': **לא ירבה לו נשים אלא שמונה עשרה כו**': **לא ירבה לו סוסים אלא כדי מרכבתו וכסף כו**': מלחמת הרשות מלחמת של שאר האומות זולתי של שבעה עממים ומלחמת עמלק כמו שבארנו בשמיני מסוטה (הלכה ו) ומתנאי מלחמת הרשות שלא תהיה אלא במלך וסנהדרין: ופירוש אין ממחין שאין חולקין עליו: וחלק בראש הוא שיקח חצי כל השלל ששוללין כל העם מוסיף על כל מה שהיה לאותו המלך: מותר למלך להרבות סוסים כל מה שירצה לרכוב החיילים שלו ולהרבות סוסים במלחמותיו כדי להרעיד האויב אבל מה שאסרה תורה להיות לו סוסים לבטלה בארוות מוכנות לרכוב הוא בהם באיזה יום שירצה או להנהיג אותם לפניו כמו שעושין שאר מלכים אבל אינו מותר שיהיה לו זולתי סוס אחד לרכוב בו כאחד העם: אספניא הגבורים והחיילים: ואין אסור גם כן עליו להרבות כסף וזהב אלא לעצמו כלומר הראוי לו בארצו ובגבוליו וצרכיו אבל אוצרות הנכסים המוכנות לצרכי ישראל מצוה להרבות ויכתוב שני ספרי תורה שלמים האחד יהיה עמו תמיד לא ימוש ממנו כמו שזכר בכאן והשני יהיה מונח בבית גנזיו ואין הלכה כרבי יהודה ולא כרבי שמעון:

משנה ה

אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו ואין כו': כשהוא מסתפר פירוש כשהוא מגלח שער ראשו ושאר המאמר מבואר:

פרק ג

משנה א

דיני ממונות בשלשה זה בורר לו אחד כו': הטעם במה שאמרו חכמים כי שני הדיינין הם שבוררין השלישי לפי שהדיין שיברור האחד מן השני בעלי דינים יהפך בזכותו וכן הדיין השני יהפך בזכות הבעל דין השני שברר והשלישי יכריע ביניהם ולא יהיה נוטה עם אחד מן השני בעלי דינין לפי שלא בררו אחד מהם ומחלוקת ר' (יהודה) [מאיר] וחכמים אינו בדיינין מומחין אלא בדיינין שאינן מומחין לפי שר' מאיר אומר כיון שהם אינם מומחין יש לו לטעון ולערער בדיניהם וחכמים אומרים כיון שהם כשרים הרי הן כמומחין שאינו יכול לפוסלן: וענין מה שאמרו חכמים כיון שהם כשרים וברורים הוא פירוש וכאלו אמר אם היו כשרים הרי הם כמומחין שאינו יכול לפוסלן: והמתברר מכל התלמוד מזה הענין מה שאני אומר לך וזה שהבעלי דינין כשיתרצו בדין מי שבררו בני אדם וקבלו עליהם דינם ואפילו לא היו אותם בני אדם מומחין רצה לומר אלא הדיוטות דינם מקובל עליהם אלא אם כן טעו בדין שחוזר ובטעות הדיינין בדין יש דרכים ומחלוקת ואין זה מקומו ואם הבעלי דינין לא בררו אותם הדיינין ולא מנו אותם עליהם אלא שהם מאליהם עמדו להם לדון בין בני אדם או שמנה אותם מלך או שלטון או קצת זקני הקהל ולא מנו אותם הבעלי דינין אם היו מומחין דיניהם דין ומקובל כיון שלא טעו כמו שבארנו וענין מומחין שיהיו חכמים בתורה יודעים במקראות הכתובים בה יכולים לסבור ולהוציא דבר מתוך דבר כמו שביאר בתלמוד אומר כגון אנא דגמירנא וסבירנא רצוני לומר שאני יודע וזוכר לתורה שבכתב ושבעל פה ויש לי יכולת לסבור ולהקיש ואני מבין הענינים וכל איש שהוא כזה יש לו לדון ואפילו יחיד ואע"ג דלא נקיט רשותא מריש גלותא ובלבד שיהא מפורסם אצל בני אדם שהוא כן וזהו ענין מומחה לרבים ואם אינו מומחה אין דינו דין ואפי' שידון דין אמת ואפילו נטל רשות מבית ראש גולה שאין הרשות מועלת אלא למומחה כמו שיתבאר בתלמוד אבל זה המומחה דלא נקט רשות אין לו רשות להכריח הבעלי דינין שידונו לפניו אבל מי שדן הוא לא יקבל עליו דינו אבל המומחה דנקיט רשות מריש גלותא ידין בעלי דינין בין רצה כל אחד מהם או לא רצה ואין יכול אחד מהם לצאת מדינו בכל ארץ ישראל וראש ישיבה הוא דן גם כן על בעלי דינין ואפילו לא רצו אבל זה בארץ ישראל בלבד זהו המתבאר בזה הענין: ומה שאמר זה פוסל עדיו של זה וזה פוסל עדיו של זה אין מחלוקתו עם החכמים במי שהביא שני עדים שיעידו לו בדבר מן הדברים שבעל דינו יפסול אותם ושומעין לו כי זה מבואר שאין שומעין לו אלא אם הביא ראיה שהם קרובים או פסולים אבל מחלוקת רבי מאיר עם

חכמים כשיתבע ראובן לשמעון שיש לו אצלו ממון והביא ראובן שני עדים והעידו שהוא כדבריו אחר כך הביא שני עדים אחרים והעידו גם כן כמו עדות השני עדים הראשונים ואם טען שמעון ואמר אלה הארבעה עדים פסולים רבי מאיר אומר שומעין לו ונאמר לראובן הבא ראיה שהם כשרים לפי שאתה לא היית מביא עדים אחר עדים על ענין אחד בעצמו אלא שאתה יודע שיש בהן מי שאינו כשר לעדות ואנחנו לא נדע איזו כת מהם הפסולים אם הם הראשונים או הם האחרונים אם כן יש לך לקיים הכשרות באחת הכתות וחכמים אומרים אין אנו חוששין בהביאו עדים אחר עדים לפי שלא עשה זה לפי שאחד מהן פסול אלא לחזק טענותיו ולהודיע כי זה ידוע אצל רבים ואין שומעין לשמעון אלא אם ברר הדבר שיש בהם פסול. והלכה כחכמים בכל הדברים:

משנה ב

אמר לו נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך נאמנין כו': מחלוקת רבי מאיר וחכמים לאחר גזר דין וגזר דין הוא לאחר שיקבל הדיין העדות ויאמר איש פלוני אתה זכאי איש פלוני אתה חייב אבל קודם לכן יכול לחזור בו ואפילו לדברי חכמים וכשנטל בקנין שהוא מקבל עליו עדות איש פלוני או דין איש פלוני אינו יכול לחזור בו לפי שאמרו חכמים אין לאחר קנין כלום ואין הפרש בין שיאמר לו דור לי בחיי ראשך ואתן לך מה שאתה תובע כיון שהשביעו הדיין על הדרך שאמר לו או שקנו מידו שנתרצה בשבועתו אינו יכול לחזור בו לפי שהלכה כחכמים: ופירוש דור נדור לי בחיי ראשך מגזרת נודר:

משנה ג

ואלו הן הפסולין המשחק בקוביא והמלוה כו': לפי שאמר במה שקדם נמצא אחד מהם קרוב או פסול בא עכשיו לבאר מי הוא הפסול ומי הוא הקרוב ואמר המשחק בקוביא והוא שחוק ידוע והוא הנקרא בערבי גר"ר ושרטנ"ג על תנאי שמשימין כספים למי שיעשה כך או שלא יעשה שיקח אותן כפי שמסכימין באותו השחוק ואסור זה לפי שהוא מתעסק בדבר שאין בו תועלת לישוב העולם ומיסודי התורה שהאדם אין ראוי לו להתעסק בעולם הזה אלא באחד משני דברים או בתורה כדי שתשלם נפשו בחכמתה או במלאכה שתועיל לו בהתמדת המציאות או האומניות והסחורות אלא שראוי למעט מאלו ולהרבות בתורה כמו שאמרו רז"ל (אבות פ"ד משנה יו"ד) הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה. ואשוב לענין ההלכה. מלוה ברבית בין הלוקח בין הנותן שניהם פסולין: ומפריחי יונים הם לוקחין ממון שאינו שלהם לפי שהם מושכין הזכרים בנקבות ונקבות בזכרים כמו שהוא מפורסם אצל המתעסקים בזה וכן סוחרי שביעית לוקחין ממון שאינו שלהם לעשות סחורה: ופירוש דברי ר"ש מה שאבאר לך בזה כי

בראשונה היו אצלם אוספי שביעית פסולין וסוחרי שביעית פסולין וכאשר גברו הגוים ואנסו ישראל והכריחום לתת להם סעודות בכל שנה חזרו בני אדם לאסוף זרע שביעית רוצה לומר התבואות הנעשות באותה השנה ומוציאין אותה במנת המלך ובאותה שעה אמרו אוספי שביעית כשרים לפי שלא היו אוספים לעצמם וסוחרי שביעית בלבד הם הפסולים וזהו שאמר חזרו לקרות' סוחרי שביעית כלומר חזרו לומר שלא יהיה פסול אלא סוחרי שביעית: ולא יעלה על דעתך שאלו בלבד פסולי עדות אבל הם רבים יארך לפרשם. והנה לך שני עיקרים שכוללים רובם אבל לא ימצא יוצא משני אלה העיקרים אלא מעטים וזה כי כל מי שיעשה עון שיתחייב עליו מלקות הוא פסול לעדות ואפילו שלא יהיה באותו העון שום פני' לממון כלל כגון אוכל בשר בחלב אוכל נבלה או משחית פאה או לובש שעטנז וכיוצא בהם לפי שהתורה האמיתית קראה כל מחויב מלקות רשע כמו שנאמר והיה אם בן הכות הרשע והזהירה שלא לקבל עדות רשע כמו שנאמר אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס ומפי השמועה למדנו בפירוש דבר זה אל תשת רשע עד וכשהלקו אותו חזר כשר לעדות כמו שנאמר ונקלה אחיך לעיניך כיון שלקה הרי הוא אחיך זהו העיקר האחד. והעיקר השני הוא כי כל מי שיקח ממון שלא כדין ואף על פי שאינו מחויב מלקות הוא פסול לעדות כגון גנב וגזלן ומלוה ברבית ומצד לקיחת ממון שלא כדין גם כן שמו מפריחי יונים והחמסנין והגבאין והמוכסין והרועים ואוכלי צדקה של כותי' פסולי עדות לפי שהגבאים יש שלוקחים לעצמן וכמו כן המוכסין והרועין משלחים מקניהם בשדות בני אדם. וצדקה של כותים אינה מותרת לישראל ולאכול אותה בפרהסיא מבלי צורך הוא עבירה אבל אלו הם פסולי עדות מדרבנן ולפיכך לא תתקיים בהם הפסלנות כדי שתהא עדותן פסולה אלא אחר ההכרזה ושידעו בני אדם שהם פסולין ופסולי עדות דאורייתא אינן צריכין הכרזה אמנם עד זומם הוא פסול לעדות לפי שפעמים יהיה מחויב מלקות ופעמים יהיה מחויב ממון כמו שנתבאר בפרק שלישי מכתובות ואין צריך לומר במחויבי מיתות בית דין שהם פסולין כיון שיבא בהם גם כן שם רשע והוא שנאמר אשר הוא רשע למות וחזרת זה המין השני עד שיהיו כשרים להעיד שיחזרו מה שלקחו מממון שלא כדין לבעלים ואם אפשר לו ראוי שיחזיר הדבר שלקח בעין ואחר כן שיסורו ממעשיהם הרעים מכל וכל ואפילו על הדרך המותר להם כגון שיחזיר הרבית שלקח ולא יתעסק ברבית ואפי' עם הגוים ואף על פי שהוא מותר וכמו כן המשחק בקוביא לא ישחק בו ואפי' בלא תנאי ממון ומפריחי יונים לא יתעסק בהם ואפי' במדבר שאין שם גזילה ועל זה תקיש וכשיתפרסם על אחד מהם שחזר בתשובה כזאת והעידו עליו עדים בכך וכי הוא היה יכול לעשות

כמו שהיה עושה מתחלה מן העבירה ולא עשה מפני התשובה הנה חזר להיות כשר והלכה כרבי יהודה:

משנה ד

ואלו הן הקרובים אביו ואחיו ואחי אביו ואחי כו': חמיו אבי אשתו וגיסו בעל אחותו וחתנו בעל בתו ואמרו הם ובניהם וחתניהם רוצה לומר בעלי בנותיו לפי שבעל בתו של אדם כמו בתו לפי שהבעל כאשתו וכן בנו של אדם או חתנו כעדות אחד הוא וזה שאמרנו בן גיסו וחתנו רצונו לומר שבן גיסו קרוב כשיהיה אותו הבן או הבת מאחות אשתו אבל בן גיסו וחתנו מאשה אחרת שאינה אחות אשתו הוא רחוק: וחורגו בן אשתו מאיש אחר הוא וזה קרוב אבל בן חורגו וחתן חורגו לא ואשת חורגו לא יעיד לה לפי שהיא כבעלה והעיקר שיתבאר לך ממנו איזה קרוב כשר להעיד איזה פסול להעיד הוא כמו שאבאר לך וזה כי אותם בני אדם היוצאים משרש אחד תחלה והם האחים נקראים ראשון בראשון ואינם יכולים להעיד זה על זה והמעלה השנית והם בני אחות האב אלו על אלו או בני אחות האם קצתם על קצתם או בני אחי האם עם בני אחי האם או עם בני אחי האב אלו עם אלו נקראים שני בשני ואין עדותם כשרה קצתם עם קצתם והמדרגה השלישית והם בני בני האיש עם בני בני אחיו או אחותו נקראים שלישי בשלישי ועדותם כשרה קצתם על קצתם ועדות שלישי בראשון ג"כ עדותם כשרה כגון עדות אחי האב על בן בנו של אחיו וכמו כן עדות בן בן האח על אחי אביו שתהא עדות שני בשלישי כשרה והאיש כאשתו והאשה כבעלה לענין העדות כגון האיש עם בעל אחותו ראשון בראשון לפי שהבעל כאשתו וכן הוא עם אשת אחיו ראשון בראשון לפי שאשה כבעלה והאב ובנו הם ראשון בראשון והטעם שלא מנה אותו במשנה ואמר אביו לפי שהוא מבואר במקרא ולא למדנו אסור עדות הקרובים אלא ממה שהזהיר השם יתעלה מלהעיד האב על בן או הבן על האב כמו שנאמר לא יומתו אבות על בנים וגו' כלומר לא יומתו בעדותם: ואמרו וכל הראוי לו ליורשו אינו מדברי משנה ראשונה אבל הוא תשלום משנת רבי עקיבא: וקרוב ונתרחק הוא שתמות אשתו או יגרשנה שהיא הקורבה בינו ובין משפחה אחרת ואין הלכה כמשנה ראשונה ולא כר' יהודה:

משנה ה

האוהב והשונא אוהב זה שושבינו שונא כל כו': שושבינו הוא רעהו כגון הריעות שעושין בזמן הנשואים ונקראין שושבינין ואין הלכה כר' יהודה אלא אוהב ושונא כשר לעדות אבל הוא פסול לדון כלומר שאסור לו לדון לאוהבו ולשונאו ולא לידון איניש לא

למאן דמרחם ליה ולא למאן דסני ליה והרבה מעשיות בתלמוד מחזקי' עקר זה ומאמצין אותו ומזהירין עליו ואין ראוי להבזות בכל זה במחשבות שאין בהם אמת:

משנה ו

כיצד בודקין את העדים היו מכניסין אותן כו': מאיימין מיראין מפחידין ויכבידו עליהם גדולת העדות מבארין להם מה שיש בעדות שקר מן הבזוי וכובד העונש למעיד אותה: ופירוש בפנינו הודה לו שאמר לנו הוו עלי עדים שאני חייב לו מנה או כיוצא בזה או אמר לנו דרך הודאה ומסירת עדות אבל אם הודה בפניהם בדרך ספור דברים ולא אמר להם הוו עלי עדים וזהו מה שאמר הוא אמר לי שאני חייב לו שאין עדות זו מועלת. ויוסיפו הדיינין הוא שיוסיפו שנים ויהיו חמשה. ואם אירע עוד כגון זה המאורע בעצמו ואמרו שנים זכאי ושנים חייב ואחד איני יודע או שאמרו הארבעה זכאי או חייב ואחד איני יודע יוסיפו שנים כן יעשו תמיד עד שיהו שם מנין שיאמר סברתו ומנין גדול ממנו שיאמר הפך אותה סברא:

משנה ז

גמרו את הדבר היו מכניסין אותן הגדול בו': מכניסין אותם כלומר לבעלי דינין וזה כי הדיינין ישאו ויתנו בדין ובעלי דינין יוציאו אותם מעליהם אחר ששמעו טענותיהם והטעם בזה כדי שלא ישאו פנים לאחד מבעלי דינין ועוד שלא ידע החייב מי חייב אותו כדי שיהיו הדיינין אהובים אצל בני אדם ולא ידע אחד מהם מי הוא אשר חייב ולא אשר זכה ולפיכך אמרו במי שמגלה הסוד מהם ומודיע ומי הוא המזכה ומי הוא המחייב הולך רכיל מגלה סוד [**הגה**' **הגרי"ב**. כל זה והלכה כרשב"ג שייך למשנה דלקמן, וע' תוי"ט מ"ח ד"ה אמר רשב"ג] והלכה כרבן שמעון בן גמליאל:

משנה ח

כל זמן שמביא ראיה סותר את הדין אמרו כו': פונדתו הוא הבגד שלובש סמוך לבשרו ואין הלכה כרשב"ג לפי שמאחר שאמר אין לי עדים ואין לי ראיה אין שומעין לו אם הביא ראיה אחר כן לפי שיש לנו לומר אין טוב ראיה זו או באלו העדים כיון שכבר אמר תחלה שאין לו ראיה בשום פנים אבל כשיאמר יש לי עדים במדינת הים או יש לי שטר לשם אין שומעין לו אלא חותכין הדין כפי המצוי וכשיביא עדיו או שטריו סותר הדין וידונו לו במה שנראה הואיל ולא אמר להם בתחלה אין לי עדים ואין לי ראיה:

פרק ד

משנה א

אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות כו': אמרו אחד דיני ממונות בדרישה וחקירה זהו דבר תורה אבל כדי שלא תנעול דלת בפני לווין אמרו שלא יאריכו הדרישה והחקירה בדיני ממונות אבל הבדיקה אין לסמוך עליה בדיני ממונות כלל וכלל אלא אם כן היה באותו הדין דבר נסתר כמו שאמרו דין מרומה וההפרש בין חקירה ודרישה והבדיקה כי החקירה והדרישה הם הדברים המורים אל הענין בדין כגון כמה הלוה לו ומתי הלוה לו ועל אי זה דרך הלוהו ובאיזה מקום הלוהו לו כלומר באי זה עיר. ובדיקה הוא בדברים שאינם מורים בענין כגון שנאמר איזה בגד היה לבוש המלוה או לוה בשעה שלקח המעות או עומד היה אחד מהם או יושב והמעות אם היו בבגד משי או בבגד צמר וכיוצא בדברים אלו שהן בדיקות שאינן מועילות בענין הדין: וע"פ שנים לחובה כגון שיהיו אחד עשר דיינין אומרים זכאי ושלשה עשר דיינין אומרים חייב דמוסיף מנין המחייבים על המזכים שנים ואז יהרג. ואם תאמר איך יתכן זה וב"ד הם כ"ג בלבד כמו שקדם באורו וא"א שיוסיפו המחייבין על המזכין שנים אלא כשהב"ד הם (כ"ה) [כד*] כמו שזכרנו התשובה על זה היא כי כשיאמרו אחד עשר זכאי ואחד עשר חייב ואחד איני יודע שראוי שיוסיפו הדיינים שנים כמו שהקדמנו ויהיו אותם שנושאין ונותנין (כ"ה) [כד*] ויתכן בהם מה שזכרנו מתוספת המחייבים על השנים וסמכו זה הענין למה דאמר רחמנא לא תהיה אחרי רבים לרעות כלומר שיהיו הרבים לרעה לא תשמע להם אלא כשיהיו אותם הנוספי' רבים הם שיוסיפו הדיינים לרעות שנים או יותר. ולפיכך אין דנין בערב שבת לפי שגמר דין יבא בשבת ואין מותר להמית בשבת כמו שנא' לא תבערו אש בכל מושבותיכם רוצה לומר ואפי' במושבות ב"ד לא ישרפו בו מי שנתחייב שריפה וכן שאר העונשין אין גומרין בשבת:

*[כן הגי' בדפוס נאפולי ובדפוס ווינציאה]

משנה ב

דיני (*ממונות) **הטמאות והטהרות מתחילין מן כו'**: בדיני נפשות אין שומעין דברי הגדול אלא עד לאחר הכל לפי שאם יתחיל הגדול אסור לנשארים לחלוק עליו כמו שנאמר לא תענה על ריב והוא כתוב רב כלומר מה שידבר בו הגדול בחכמה לא תחלוק עליו ולפיכך אין שומעין דעתו אלא בסוף. ומה שאמר הכל כשרים לדון ואפילו גר הוא כשאמו מישראל וכמו כן ממזר כשר לדון דיני ממונות:

*[בדפוס נאפולי שנת רנ"ב ובדפוס ווינציאה שנת הש"ז ליתא לתיבת ממונות וכן בסה"מ ג"כ ליתא.]

משנה ג

סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהו כו': עגולה סביב. וטעם דברי רבי יהודה כדי שיהיו שני עדים על המזכין ושני עדים על המחייבים והלכה כחכמים ואין הלכה כרבי יהודה:

משנה ד

ושלש שורות של תלמידי חכמים יושבין לפניהן כו': כבר נתבאר מדברנו בפרק ראשון מזו המסכת שכל ב"ד של שלשה ועשרים יש לו לפניהם שלש שורות ובכל שורה מהם ג"כ כ"ג מסודרין ראשון ושני ושלישי עד סופם כפי מעלתם בחכמה:

משנה ה

כיצד מאיימין את העדים על עדי נפשות כו': מאומד הוא מה שנוטה עליו המחשבה ברוב והראיה בדברים הדומים לענין. וחותמו של אדם הראשון הוא צורת מין האדם אשר בה האדם אדם ובה ישתתפו כל האדם ואע"פ שהכל מקבלין אותה צורה ישתנו אישיהם במאורעים רבים כמו שהוא מצוי ונראה. ומינין הם היוצאים מכלל דת כל אומה ואומה וכבר בארנו במה שהקדמנו שזה השם אינו נופל (אלא) על צדוקים וביתוסים בלבד:

פרק ה

משנה א

היו בודקין אותן בשבע חקירות באיזו כו': רבי יוסי אומר שאין צריך לשאול אותם באי זה שבוע באי זו שנה באי זה חדש בכמה לחדש אלא באי זה יום באי זה שעה באי זה מקום בלבד: ואמרו מכירין אתם אותו התריתם בו אין זה מכלל החקירות והדרישות אבל הוא דבר שאין שם עדות שיצטרך הדרישות וחקירות אלא שידע אמתתו: וחיוב אלו השבע חקירות ממה שנאמר באותם אנשים שחייבים מיתה ודרשת וחקרת ושאלת והוגד לך ושמעת ודרשת היטב ודרשו השופטים אלה השבעה חזוקים לעמוד על אמתת הדבר ולעשות תכלית הדרישה והחקירה ואין הלכה כרבי יוסי אלא אפילו אמרו העדים אתמול הרגו ראוי לומר להם באיזה שבוע באיזו שנה באיזה חדש באי זה יום באי זו שעה וזה לפי מה שהם אומרים מסיעין את העדים ממקום למקום כדי שתטרף דעתם עליהם ויחזרו בהם רוצה לומר שמאריכים עליהם ומוציאין אותם מספור לספור ויכבידו בשאלות עד שיקוצו ואם יש בעדות פסלות יחזרו בהם:

משנה ב

כל המרבה בבדיקות הדי זה משובח מעשה כו': בן זכאי הוא רבן יוחנן בן זכאי ולא היה אותו שבדק אבל זה המעשה היה לפני רבו הלל הזקן והוא היה תלמיד לפניו ואמר הלל לעדים באיזה מקום אמרו לו במקום פלוני תחת אילן תאנה ואמר ריב"ז יש לשאול תואר התאנים היאך היו עוקציהן שהם תלוים בהן מן העץ אם עוקציהם ארוכים או קצרים ואם הם עבות או דקות וכל זה כדי להאריך על העדים כמו שזכרנו וראה דבריו נכוחים וטובים ושאלם כמו שאמר ובאותה שעה לא היו קורים אותו אלא בן זכאי בלבד ונזכר המעשה בלשון בן זכאי ורבינו הקדוש כתב אותו בשעת חבורו כמו שקבל אותו: ואמרו ואפילו שנים אומרים רוצה לומר אפילו בחקירות שהם העיקר כששנים אומרים אנו יודעים ואחד אומר איני יודע עדותן קיימת וכן פירשו התלמוד והטעם אשר בגללו אם אמר אחד מן העדים בחקירות איני יודע עדותן בטלה ואם אמרו כלם בבדיקות אין אנו יודעים עדותן קיימת הוא מה שאומר לך והוא זה כי מעקרנו כל עדות שאין אתה יכול להזימה אינה עדות והזמה אי אפשר אלא כשסיים הזמן והמקום שבהן היה המעשה ההוא כדי שיוכל לומר להם אותו [כת] שיזים אותם והלא עמנו הייתם באותה שעה במקום פלוני כמו שיבאר עוד ושבע חקירות הם לסיים הזמן והמקום ואם אמר בחקירות איני יודע אי אפשר בהם הזמה בשום פנים ולפיכך עדותן בטלה ונאמר עדות שקר הוא וזה שאומר בחקירות איני יודע הוא כדי שלא תתקיים עליהם ההזמה:

משנה ג

אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בשלשה כו': זו שאמרנו שכשיהיה מחלוקת ביום אחד עדותן קיימת אמנם דין זה עד חצי החדש בלבד אבל אם אמר האחד בששה עשר בחדש והאחד בשבעה עשר עדותן בטלה ואע"פ שהסכימו על היום מן השבוע לפי שאי אפשר שיעבור חצי חדש שלא ידעו כל העולם איזה יום היה ראש חדש: ומפאת המזרח עד אמצע הרקיע נקרא מזרח ומאמצע השמים עד פאת המערב נקרא מערב וכבר בארנו במסכת ברכות (פ"א הלכה ב) שכל השעות הנזכרות בכל המשנה שעות זמניות:

משנה ד

ואחר כך מכניסין את השני ובודקים אותו כו': אינו יורד משם כל היום אמנם הוא זה כשלא היה ממש בדבריו אבל אם היה ממש בדבריו אינו יורד משם לעולם: ואין שומעין מן העד דבר בין לזכות בין לחובה משום שנאמר ועד אחד לא יענה ואמר בנפש למות הוא חוזר על אחד כאילו אמר אחד לא יענה בנפש למות ולפיכך אינו נהרג עד שיהיו המחייבין יותר על המזכין שנים או יותר כמו שבארנו בפרק שלפני זה (הלכה א):

משנה ה

אם מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין כו': כ"ז מבואר וכבר הקדמנו זכרון עקריו (פ"ד ה"א) כי הטיתך לטובה ע"פ עד א' ולרעה ע"פ ב' או יותר:

פרק ו

משנה א

נגמר הדין מוציאין אותו לסוקלו בית בו': **מצאו לו זכות פטרוהו ואם לא יוצא ליסקל וכרוז כו'**: הסבה אשר בגללה היה בית הסקילה חוץ לב"ד הוא כדי שלא יהיה נראה שיש לדיינין חריצות להמית ובעוד שמוליכין אותו לבית הסקילה אפשר שיהיה שם מי שילמד עליו זכות: ופירוש הסודרין מפות: ומה שאמר שיהא ממש בדבריו ואז מחזירין אותו אפילו ארבעה וחמשה פעמים אמנם פעם ראשונה ושניה מחזירין אותו כשיאמרו אחרים עליו אבל אם אמר הוא יש לי ללמד על עצמי זכות ואפילו לא היה ממש בדבריו מחזירין שיש לומר מחמת הפחד שכח טענתו ואפשר שכשיחזור לב"ד תתיישב דעתו ויזכור טענתו: ובתוך ההכרזה יאמר והעידו עליו עדים שהם פלוני ופלוני שעשה כך וכך ביום פלוני בשעה פלונית במקום פלוני אולי יהיה שם מי שיזים אותם וכמו שעושין בסקילה כן עושין בכל מיתות ב"ד:

משנה ב

היה רחוק מבית הסקילה בעשר אמות אומרים בו': מה שהצריך להתודות רחוק מבית הסקילה כדי שלא יפחד ותטרף דעתו ולא יוכל לדבר כשיהיה קרוב ממקום המיתה: ודע שהריגת יהושע לעכן היתה הוראת שעה לפי שתורתנו האמיתית אינה מחייבת מיתה על החוטא בהודאתו בעצמו ולא בנבואת נביא שיאמר שעשה זה המעשה. ואין הלכה כר"י:

משנה ג

היה רחוק מבית הסקילה ארבע אמות כו': יכסה האיש מתחת הטבור ומה שהצריך שיסקל ערום לפי שהוא ממהר למות. ואין הלכה כר"י:

משנה ד

בית הסקילה היה גבוה שתי קומות אחד מן כו': הסקילה או הדחיפה ממקום גבוה [אחד] הוא לפי שנפילת האבן עליו או שיפול הוא עליה הצער אחד הוא שאתה רואה מה שאמר סקל יסקל או ירה יירה:

כל הנסקלין נתלין דברי רבי אליעזר וחכמים כו': מגדף בלבד ועובד ע"ז נקרא גם כן מגדף הוא מה שנאמר והנפש אשר תעשה ביד רמה מן האזרח ומן הגר את ה' הוא מגדף ופירשו זה בספרי כי אותה פרשה כולה בע"ז מדברת: ונתלו אלה הנשים בשביל הכשוף והריגתן כלן ביום אחד הוראת שעה וכן תלייתן הוראת שעה ואין למדין דין מהוראת שעה כמו שקבענו עקר בהקדמת חבורינו זה [ד"ה והחלק ב' בענין הנביא] ואין הלכה כרבי אליעזר:

כיצד תולין אותו משקעין את הקורה בארץ כו': חכמים אומרים אסור לתלות על אילן נטוע לפי מה שנאמר תקברנו מי שאינו מחוסר אלא קבורה יצא זה שמחוסר קבורה וקציצה [ר' יוסי אומר הקורה מוטה] לפי שמן העיקרים המקובלים שהעץ שנתלה עליו הוא נקבר עמו אפי' העץ המשוקע בארץ לפי שהוא מחוסר חפירה ולפיכך הוא אומר מוטה על הכותל ולא תשקע בארץ וחכמים אומרים חפירה לאו מילתא הוא *והלכה כחכמים:

*[בדפוס נאפולי ווניציאה ליתא תיבות אלו "והלכה כחכמים"]

משנה ה

אמר ר"מ בשעה שאדם מצטער שכינה מה לשון כו': מה הלשון אומרת כלומר איזה דבר הוא מנהג בני אדם לומר כשהוא רוצה לענות מי שמצטער בצערו אין הנאה בזה המעשה ולא בהנחתו והדברים שהיו אומרים בימי ר"מ קלני מראשי קלני מזרועי כך אמר הכתוב שבמיתת זה החוטא יש חורבן המציאות ולהניח אותו בחיים אין טוב ואם זה אומר במחויב מיתה כ"ש מי שנהרג נקי. ואלה השתי קברות הלכה גמירי לה ואין לה ראיה ולא סמך בכתוב אלא קבלה בלבד:

משנה ו

נתעכל הבשר מלקטין את העצמות וקוברין כו': הקרובים באים כשנגמר הדין עליו ליהרג ואין ראוי להתאבל על הרוגי ב"ד לפי שאין עונותיהם מכופרים עד שיתעכל הבשר והאבלות אין חיובו אלא כשסותמים הקבר כמו שאמרנו משיסתם הגולל ובאותה שעה אינן בני אבילות והואיל ונדחו ידחו:

פרק ז

משנה א

ארבע מיתות נמסרו לב"ד סקילה כו': הסבה במחלוקתם בארבע מיתות בית דין בהיותם מוקדם או מאוחר לפי שמקדימים במאמר מיתה חמורה לפני מיתה קלה וחכמים ורבי

שמעון חולקין בשריפה וסקילה איזה מהם חמור וכן בחנק והרג ותועלתנו לידע איזו מיתה חמורה לפי שמי שנתחייב שתי מיתות ידון בחמורה לדברי הכל: ואמרו זו מצות הנסקלין רומז למה שקדם מענין זה בפרק שקודם לזה ואין הלכה כר' שמעון:

משנה ב

מצות הנשרפין היו משקעין אותו בזבל עד כו': פתילה דבר נתך מן המתכות והם היו שורפין בעופרת מותכת לפי ששריפת מה שתוך הגוף נקרית שריפה וכך קבלנו בבני אהרן שלא נשרפו הנראה מגופותיהם ואמר הכתוב בהם יבכו את השריפה אשר שרף ה' וזה שאנו עושין כן לחמלה על האיש ההוא לפי שזה ממהר מיתתן ואמר רחמנא ואהבת לרעך כמוך לפי שהאדם כשהוא חייב מיתה הוא בוחר לנפשו הקלה שבמיתות ואשר צערה מועט כמו כן נעשה בזולתנו אם הוא חייב סקילה נסקל באבן אחת כמו שהקדמנו ואם נתחייב שריפה נשרוף אותו כמו שזכרנו: וסודרין קשה בתוך הרכה רצוני לומר שנותן סודר קשה חזק בסודר רך כדי שלא יצטער בשרו בבגד הקשה בשעת חנקו: ופירוש חומרת את בני מעיו מחממת בני מעיו ושורפת אותן וכן אמרו ז"ל (חולין נו, א) בעוף שנפל לאש נפלה לאור ונחמרו בני מעיה ויש גורס מגזרת חמרמרו מעי (איכה א'). ואין הלכה כר' יהודה ולא כר' אליעזר:

משנה ג

מצות הנהרגין היו מתיזין את ראשו בסייף כו': **מצות הנחנקים היו משקעין אותו בזבל עד כו'**: אמרו בברייתא אמר להם (רבי) [רבי יהודה] אף יודע אני שמיתה מנוולת היא אבל מה אעשה שהרי אמרה תורה ובחקותיהם לא תלכו וחכמים אומרים הואיל וכתב בתורה הריגה בסייף מן התורה למדנו לא' מהם. וכבר ידעת שהעדים הם שממיתין בידים איזו מיתה שתהיה לפי שאותו הדבר אצלם אמת שהשיגוהו בחושיהם והוא אצלנו ספור דברים שאין אנו יודעים אלא מה ששמענו מהם ולפיכך צוה השם יתברך שיהיו העדים ממונין על הענין וזהו ענין נאה. ואין הלכה כרבי יהודה:

משנה ד

אלו הן הנסקלין הבא על האם ועל אשת האב כו': **הבא על הזכור ועל הבהמה והאשה המביאה כו'**: בכל מקום שנאמר בתורה דמיהם בם בסקילה ולמדנו סקילה לשוכב עם בהמה כמו שנאמר מות יומת ואת הבהמה תהרוגו: ונאמר במסית כי הרג תהרגנו הנה כמו שמסית נסקל כמו כן הבהמה וכמיתת הבהמה כך מיתת השוכב עמה. ומן המבואר כי מי שהביא זכור על עצמו בסקילה והוא הנקרא נרבע לזכור וכמו כן איש שהביא בהמה על עצמו וזה נקרא נרבע לבהמה והוא כלל באמרו יתברך שוכב עם

בהמה וכן אשה המביאה הבהמה על עצמה אין הפרש שתביא על עצמה כדרכה או שלא כדרכה וכן הבא על הבהמה בין כדרכה בין שלא כדרכה: והנה הגיע לי מקום שאזכיר בו עקרים גדולים מאד מעניני העריות ואע"פ שהן מפוזרות במקומות מן המשנה וכבר בארנו כל עיקר מהם במקומו אבל אקבץ אותם בכאן כדי שיהיו כולם מצויין במקום אחד למי שירצה לראות אותם בו גם אזכור בו ענינים שלא נתבארו במשנה להשלים הכוונה כולה ואומר מתחלה שכל מה שאני אומר במקום זה בשביל איש גדול רצוני לומר שיהיה בן שלש עשרה שנה ויום אחד שהביא שתי שערות שזהו הגדול השלם אצל התורה וכמו כן בת י"ב שנה ויום אחד שהביאה שתי שערות אנו קוראין אותה גדולה וכל מה שהיה פחות מאלה השנים או בשנים האלה ולא יביאו שתי שערות אנו קוראין אותם קטן וקטנה וכל מי שאומר בו שהוא ראוי עונש או עונשין רצוני לומר שהוא חייב מלקות או אחת ממיתות ב"ד: ואחר שהקדמתי אלה הדברים אחל לזכור הדברים אשר יעדנו להביאם בכאן ואומר כי בכל העריות אין הפרש בין ביאה כדרכה לביאה שלא כדרכה וכמו כן מערה בזכור ומערה בבהמה ומערה נקרא המכניס כל העטרה והמשמש הוא המכניס כל האבר כלו אבל הכנסת קצת עטרה הנה הוא כמו שבא דרך אברים ואין להוצאת שכבת זרע בענין חיוב העונשין סרך בשום פנים אלא כיון שהכניס האבר יתחייב העונש עליה ואפי' פירש מיד ואין הפרש בעריות כולם בין שיהיה האיש מלמעלה והאשה מלמטה או שתהיה האשה מלמעלה והאיש מלמטה וזהו שקורין ז"ל משכב הפוך וכמו כן שאר ההנחות כלם על איזה הנחה שתהיה הביאה יענישו בהכנסת העטרה היאך שיהיה זה ואם בא אדם על ערוה מן העריות באבר זולתי הזכרות אינו חייב עונש ואפי' הוציא שכבת זרע לפי שהוא דבר שנחלקו עליו ולא פסק בו התלמוד ואין לענוש אלא על דבר מפורש שאין בו ספק ומ"מ הוא דבר ערוה וזהו שקורין חכמים משמש מת כלומר שמשמש באבר מת אמנם מי שמשמש ערוה כשהיא מתה זה אינו חייב שום דבר לדברי הכל וזהו שקורין מעשה הורדוס ומי שבא דרך אברים בערוה מן העריות או נשק אחד מן העריות או חבק או משמש באבר מאבריו לכונת הנאה באיזה אבר שנגע מאברי גופו כאותן המתענגים ביד ורגל וזה המעשה מן הזנות קוראין אותן חכמים ע"ה (נדה יג.) מנאפין ביד וברגל וכן המשחק עם אחת מן העריות והקריצה בעין במתכוין להנאת כל זה אסור ומכין לעובר מלקות. וכל אלו נכללין בשני לאוין נזכרים בתורה האחד זה [ע' שבת יג.] שאמר הכתוב לא תקרבו לגלות ערוה כלומר הזהרו והתרחקו מן הדברים המקריבים ומביאים לגלות ערוה וכך פירשו ע"ה לא תקרבו ולא לגלות ערוה והשני מה שנאמר לבלתי עשות מחוקות התועבות אבל

אין חייב כרת אלא על הביאה הנזכרת כמו שאמרו על עצמן של תועבות ענוש כרת וכו' וכן אסור להריח בבשמים שעל הערוה וליהנות בראיית העין בצורתה במתכוין להנאה אבל אינו חייב על זה מלקות ואע"פ שאמרו לא תנאף לא תהנה לאף לפי שאין לוקין מדרשה [ע' כתובות יז. ושו"ע אה"ע ס"ה ס"ב, וקצ"ע] ומותר להסתכל בכלה בשעת ברכה ואע"פ שהיא אשת איש והיא ערוה ואסור להסתכל בה אחרי כן אא"כ לא נתכוון לידע צורתה ואשה הפנויה מותר לאותם שאינה לו ערוה ליהנות בהסתכל ביופים ואין בזה איסור אלא על דרך צניעות והפרישות והוא מן הדברים המותרים כדי שלא יגע באיסור כי החסידים מרחיקין דברים כאילו ואע"פ שהן מותרים מחשש שתנשא אותה אשה וירגיל עמה כמו שהיה עושה לפנים וכן פירשו בפירוש זה שאמר איוב (ל"א) ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה אבל אינו אסור אבל אם היה מסתכל בה לידע אם היא יפת מראה כדי שישאנה או אם היא כעורה ולא ישאנה זה ראוי לעשות והתורה מצוה על זה [משמעות הש"ס קדושין מא.] ואנשי מעשה מבעלי תורה מכוונים לעשותו: והבא על אשה שאין לה בעל הוא חייב מלקות אבל תשמיש הפנויה דרך אברים ושאר מה שאמרנו שמחייבין עליו מלקות בערוה אין בו חיוב מלקות בפנויה לפי שהביאה עצמה במלקות אבל כל זה אין ראוי לעשותו בשום פנים ויתחייב מלקות על ייחוד פנויה מדרבנן וכמו כן שאר העריות אין מותר לאדם שיתייחד עם שום אחד מהן זולתי עם זכור ובהמה לפי שכך אמרו חכמים [קדושין פב.] לא נחשדו ישראל על הזכור ועל הבהמה לפי שהגוי הטהור הזה אין יצרם תקפם להרהר בשני הדברים האלה המכוערין שהם חוץ מן המנהג הטבעי. וכשיתיחד עם הערוה מן העריות שאסור להתיחד עמהם או עם פנויה שאינה ערוה מלקין לשניהם אלא אשת איש בלבד כי מי שיתייחד עמה ואע"פ שהוא אסור אינו לוקה לא הוא ולא היא שלא להוציא לעז על בניה שהם ממזרים: ומותר לאדם להתייחד עם אמו או עם בתו בלבד ומה שזולתן מן הנשים שהן עריות אסור היחוד עמהם וכבר בארנו כל דיני היחוד בפ' אחרון מקדושין [הלכה יג] ונשיקת הקרובים שטבע בעלי התורה לא תתאוה להם ואין נהנין מהם כגון אחותו ואחות אמו ואחות אביו ובת בתו ובת בנו שנאוי עד מאד ואסור אבל אין חייבין עליו מלקות כשלא יתכוין בזה הנאה אבל עם כל זה אסור הוא. ואחד מהחכמים [שבת יג. ע"ז יז.] עליו השלום היה מנשק (בתי ידי) [שם איתא חדייהו] אחותו הגדולה ממנו או ידיה כשהיה בא מן המדרש ונמנע מזה ונזהר ממנו לפי שראה שאין בו צד היתר ואמרו לך לך אמרין לנזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב ואין בכל העריות שיהיה מותר עמה בכגון זה אלא עם בתו בלבד כי האם מותרת לנשק לבנה ותמשמש בו עד שישלים שתים עשרה שנה אחר כן הוא

אסור עליה כשאר עריות וכמו כן האב ינשק לבתו וימשמש בה עד שתשלים תשע שנים אחר כן היא אסורה עליו. ואסור לאדם שישתמש באשה לתת לו משקה או מאכל או לרחוץ ידיו וכיוצא בזה בין שהיא זקנה או בת שלש שנים ויום אחד בין בת חורין בין שפחה קטנה או גדולה בין בתולה בין בעולה בין שהיא ערוה עליו בין אינה ערוה עליו אלא האם והבת כמו שזכרנו ואין משגיחין בזה לשנים וזהו שאמרו (קדושין ע.) אין משתמשין באשה כלל והטעם בזה שלא יבא לידי הרהור אבל בזה אין מלקות: וכבר הזהירו חכמים הרבה על ההרהור והרחיקו מן הדברים המביאים אליו והאריכו לשון לאיים ולהפחיד (נדה יג:) כל המקשה עצמו לדעת והמוציא שכבת זרע לבטלה וביארו שכל זה אסור אבל אינם מחייבין מלקות בשום דבר מכיוצא בזה. וכמו כן זה המעשה המגונה הנוהג בין הנשים ג"כ מביאות אשה על אשה הוא מעשה תועבה אבל אין בו עונש לא מן התורה ולא מדרבנן ואין אחת משתיהם נקראת זונה ואינה נאסרת על בעלה ואינה אסורה לכהן וזה שקורין חכמים (יבמות עו.) נשים המסוללות זו בזו והוא נגזר מן מסלול והוא הדרך הכבוש ועם היות שאין בו עונש כבר מנו זה המעשה מכלל תועבות המצרים ואמרו בביאור כמעשה ארץ מצרים מה היו עושין איש נושא איש ואשה נושאת אשה ואשה נשאת לשני אנשים: ומותר לאיש שיבא על אשתו שלא כדרכה ודרך אברים וכפי מה שירצה וכך השיב (נדרים כ:) אחד מן החכמים לאשה ששאלה לו על זה ואמר לה התורה התירה לו וקצת חכמים רצו לגזור שיהיה דבר זה מרוחק ומתועב כלומר שלא יעשה האיש עם אשתו כמעשים האלה שלא יתעלל עמה על הדרכים כמו שעושין עמי הארץ לרוב התאוה כמו שזכרנו ממשכב הפוך ונשיקת מקומות מן הגוף והזהירו על זה ואמרו שהן חולקין עליו כלומר על החכם שאמר לה התורה התירתך לו וכו' וחכמים אומרים כל מה שאדם רוצה לעשות באשתו עושה ופסק התלמוד בזה הלכה כחכמים אבל אע"פ שכל זה מותר כמו שזכרנו החסידים הצנועים ירחיקו כל אלה הדברים המתועבים הבהמיים ומחזיקין אותו ברשעות ומרשיעין המתכונים לתכלית תענוגם כגון אלה הדברים לפי שנתבאר שתכלית התשמיש להעמיד המין לא לתענוג התשמיש בלבד והתענוג בזה הושם לעורר בעלי החיים על הכוונה הראשונה והוא הזרע והראיה הברורה על זה שתסור התאוה ויכרית התענוג ביציאת שכבת זרע לפי שלזה בלבד התנועעו הטבעים כי אם היה התענוג במשגל הוא הכונה היה מתמיד כל זמן שירצה האדם שיתענג ואין הדבר כן ולכן יכונו החסידים דרך כונת הטבע בלבד והחכמים משבחין זה ומאהבין אותו וקוראין זו הכונה מקדש עצמו בשעת תשמיש והוא שיכוין להוציא אותו מותר בלבד ואמרו בזה מה שמזכה הבנים זכות בצניעות

ומדות טובות וכבר שבחו (שבת נג:) קצת מן החכמים שהיה לו אשה שהיו בה מומין גלוים נראים והוא לא היה יודע בהם לפי שהיתה מחשבתו במה שמחשבים החסידים הטהורים בהיותו בשעת צרכו עמה לא יכוין אלא מה שהיתה כוונת הטבע כחכמת האלהית ואין זה חולק על מה שקדם ממאמרם כל מה שרוצה לעשות באשתו עושה לפי שענין האסור והמותר אינן בענין המרוחק והשנוא והמרוצה והאהוב ומה שראוי לעשות מדרך הצניעות ותכלית הפרישות וכן אסרו חכמים (נדה טז:) לשמש אדם מטתו עם אשתו לאור הנר ואין בזה עונש. וכמו כן אסרו (ע' יבמות צ: ובסנהדרין מו.) לבא על אשתו בשוקים ובגנות ובפרדסים וכיוצא בהן מן המקומות שאין בהם בית דירה ומחייבין עליו מכת מרדות וכן הוא אצלם דבר שנוא לשמש מטתו ביום (נדה יז.) ולהרבות התשמיש ולהרבות נשים ולשאת בת עם הארץ או להתחתן בו (פסחים מט:) ולישא אשה קודם שתהיה בת שתים עשרה שנה (סנהדרין עו:) ולהשיא קטנה לזקן או זקנה לבחור כל זה שנוא בתורה: ואחזור להשלים העקרים שאנחנו מתעסקים בספורם כשיזנה איש גדול באשה קטנה אם היתה מבת שלש שנים ויום אחד ומעלה חייב עונש ואין עליה עונש אלא אם היא גדולה ואם זנתה אשה גדולה עם נער קטן אם היה מבן תשע שנים ויום אחד ולמעלה היא חייבת עונש ואין עונש עליו אלא אם הוא גדול והאיש הגדול אם בא על הזכור או הביא הזכור עליו אם הוא מבן תשע שנים ויום אחד ולמעלה יהרג האיש ולא ימות הקטן אלא אם הוא גדול. ואשה המביאה הבהמה עליה אם היתה מבת שלש שנים ויום אחד ומעלה תהרג הבהמה ולא תהרג היא אלא אם היתה גדולה ואם היא פחותה מן השנים הנזכרות לא תהרג הבהמה וכן הבא על הבהמה או נרבע מן הבהמה אם הוא מבן תשע שנים ויום אחד ומעלה תהרג הבהמה ואין חיוב מיתה עליו אלא אם הוא גדול ואין משגיחין בבהמה אלא הקטנה והגדולה שוה בין שתהיה רובעת או נרבעת בין שתהיה זכר או נקבה. וכל מי שהוא פחות מבן תשע שנים ויום אחד אין ביאתו ביאה וכאלו לא עשה דבר לענין העונש אבל הוא אסור בין שיבא על אחר או שיביא אחר עליו ואינו נענש בביאתו וכן פחותה מבת שלש שנים ויום אחד אין ביאתה ביאה בין לאדם בין לבהמה: וממה שראוי לך לידע שהאשה הנרבעת מן הבהמה אינה אסורה על בעלה ואפי' היה כהן וכבר בארנו כי ב"ד עונשים האיש כשהוא גדול והאשה כשהיא גדולה בעדים והתראה: וכל מה שבארנו אע"פ שלא ידעוהו בית דין ולא הענישום כי לא נתברר העדות עונותיהם כתובות אצל הבורא יתברך הוא יעניש העושה הרעה כרעתו כמו שיראה לו כפי חכמתו אבל מפי השמועה למדנו [משמעות הש"ס שבת פט: דל עשרין שנין וכו' וע' רש"י שם ראיה מדור המדבר וע' מזרחי פ' חיי שרה ועמ"ש

התוס' מו"ק כח. ד"ה מת בחמישים כו' בשם הירושלמי] שהקב"ה לא יעניש החייב כרת אלא אחר עשרים שנה ואין הפרש בזה בין זכרים לנקבות: וממה שצריך שתדע שאשת אדם שאינו גדול אינה אשת איש וכן אשת איש חרש שוטה כשנשאה והוא חרש או שוטה אבל חרשת או קטנה אשת הגדול שהשיאה אביה היא אשת איש וחרשת ושוטה אינה אשת איש לענין מיתה ולא לקרבן: ודע כי ג"כ כשיזנה האדם עם אשה ואמה או עם שתי אחיות או זולתה מן הקרובות הוא זה כמו שמזנה עם שתי נשים נכריות שאין קורבה ביניהן לפי שאותה קורבה האסורה בתורה אינה אלא כשאחת מהן היא אשתו ומותר לו לישא אשה אחת מהן אחר שזנה עמהן ועל התנאים שבארנו בפ' י"א [הלכה א] מיבמות וכשיזנה אדם עם קרובות אשתו כגון אמה ואחותה ובתה וזולתם אין אשתו אסורה עליו ואע"פ שנתחייב כרת או מיתה אבל האשה כשתנאף ברצונה נאסרת לבעלה בין עם ישראל בין עם נכרי ואם היתה אנוסה היא מותרת לבעלה אלא אם היא אשת כהן. זהו מה שנראה לנו לזכרו בכאן מסתרי העריות וכיוצא בהן מקלקולי הביאות והשנוא מהן והאסור והמרוצה והאהוב. והלכה כרבי יהודה:

משנה ה

המגדף אינו חייב עד שיפרש השם אמר כו': לא מאחין ענין חבור כעין אריגה שאין הקריעה נכרת אבל התפירה מותר: והטעם שמספיק באמרו אף אני כמותו כדי שלא יחזור פעם אחרת ברכת ה': ואמרו והשלישי להודיעך ששלשה כשנים צריך שתהיה עדותם כולו עדות אחת ומאמר רבי יהושע בן קרחה נכון:

משנה ו

העובד עבודת אלילים אחד העובד ואחד כו': אמרו אחד העובד תשלום לשון זה ראוי להיות כן אחד העובד אותה בדבר שעובדין אותה בו ואחד הזובח והמקטר והמנסך והמשתחוה ואפי' שלא כדרכה לפי שאלו ארבעה מינין מן העבודות כשעבד אותם באחת מהן חייב ואפי' לא עבדה כמו שהוא דרכה שתעבד אלא שהקריב לה מה שאינו קרבנה או יקטר לה זולתי ההקטרת שנעבדה בה ושאר העבודות אינו חייב עד שיעבדם כמו שדרכם לעבדם כגון פוער עצמו לפעור וזורק אבן למרקולים ודע כי עובד ע"א מאהבה או מיראה פטור ואם קבלה עליו באלוה חייב: והמגפף הוא שיחבוק אותה צורה תרגום ויחבק לו וגפף ליה: ואלה העבודות שאמר שהוא עובר עליהם בלא תעשה כמו כן נכלל בזה שאמר לא תעבדם אבל אינו לוקה עליו לפי שאין איסורו איסור מבואר אבל חייב מלקות: הנודר בשמו והמקיים בשמו כמו שאמר הכתוב ושם אלהים אחרים לא תזכירו. ואפי' כוון הפוער עצמו לפעור וזורק אבן למרקוליס לבזוי אותו הנעבד וקלונו

חייב חטאת ואין הפרש בין זורק אבן למרקוליס או מסלק אבן מלפניו לפי שבשני הדרכים הוא נעבד:

משנה ז

הנותן מזרעו למולך אינו חייב עד שימסור כו': **בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו וידעוני כו'**: זו ההבערה אינה שריפה כמו שחשב המון רב למאד אבל עקרו הוא כשהיו מבערין אש והיו מלהטין אותו לשם אותו הפסל הידוע שהיו עובדין אותו בכך והוא הנקרא מולך והיה אוחז אחד מבניו ונותן אותו ביד המשמש בעסק אותו הנעבד והיה מעבירו על האש מצד זה לצד זה וכיון שעשה זה נתחייב סקילה ומתנאי שימסור ויעביר מקצת זרעו לפי שנא' מזרעך ולא כל זרעך ואם עשה כגון זה לשם ע"ז אחרת משאר הנעבדים אינו חייב מיתה לפי שזו היא עבודת המולך וזהו המתברר מלשון התלמוד: ובעל אוב מפורסם בלשון המקרא מין ממינים ולא יתערב לך בדורש אל המתים לפי שדורש אל המתים אינו עושה מעשה בשום פנים אבל הוא מין ממיני הבודים בעתידות דברים מלבם וזה כשיצום ויליו בקברים וידבר דברים והוא רואה בחלומות עתידות כפי מחשבתו. ובעל אוב הנזכר במקרא יהיה בעשיית מעשים ויש ממנו מין אחר והוא שלוקח גולגולת אדם אחד שנתעכל ממנו הבשר ויצניע אותה ויקטר לה ובודה דברים בה והוא שומע ממנה דברים כמו ששומעין מן המת במלאכת בעל אוב וכל מה שאתה רואה ממאמר מדבר ושומע בענין זה הוא שמיעה כוזבת כפי מה שישים מחשבתו בזה כמו שיארע לבני אדם הרבה במקום הפנוי רוצה לומר בשעת התיחדות: ידעוני אמרו מניח עצם ידוע בפיו והוא מדבר מאליו וידוע שם עוף: ואמרו ג"כ בכאן מדבר משחיו יתדמה לו שמיעת קול מתחת שחיו:

משנה ח

המחלל את השבת בדבר שחייבין על זדונו כו': **המקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם כו'**: משנה זו לדעת רבי עקיבא שסובר שיש שם חלול שבת שאין חייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת והוא איסור תחומין אצל רבי עקיבא דאורייתא אבל חכמים אומרים איסור תחומין דרבנן ואין קורין אותו חלול אלא המלאכות בלבד שחייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת כמו שנתבאר במקומו והלכה כחכמים:

משנה ט

הבא על נערה המאורסה אינו חייב עד כו': כבר בארנו פעמים רבות שנערה נקראת משעת שהביאה שתי שערות אחר שתים עשרה שנה ועד אחר תשלום ששה חדשים:

ואמרו הראשון בסקילה והשני בחנק כשבא עליה ראשון כדרכה ואם באו עליה עשרה שלא כדרכה ועדיין היא בתולה כלם בסקילה.

משנה י

המסית זה הדיוט המסית את ההדיוט אמר כו': **המדיח זה האומר נלך ונעבוד ע"א כו'**: אמרו זה הדיוט המסית את ההדיוט לפי שנביא המסית מיתתו בחנק. המסית את הרבים והם מדיחי עיר הנדחת אין מכמינין עליהם אבל מכמינים למסית את ההדיוט בלבד ואלה הדברים כלם כשאמרה ליחיד הוא מסית ואם אמרם לרבים אינו מדיח עד שידבר עמהם בלשון רבים ויאמר להם נלכה ונעבדה ע"ז פלונית שכן אמרה תורה בענין זה נלכה ונעבדה וגו':

משנה יא

המכשף העושה מעשה חייב ולא האוחז את כו': אמרו פטור הוא פטור אבל אסור כגון פטורי שבת וחייבי מלקות [דרבנן]:

פרק ח

משנה א

בן סורר ומורה מאימתי נעשה בן כו': מה שכנו שער הערוה בזקן הוא לשון נקיה וכבר ידעת שהבאת שתי שערות הוא אחר שתים עשרה שנה ויום אחד ומי שהוא פחות מאלה השנים נקרא קטן ואין השתי שערות בהם סימן אלא שומא וכבר בארנו ענין זה ביבמות פעמים רבות וכיון שישלים שלשה חדשים אחר ביאת שתי שערות אינו נעשה בן סורר ומורה ואפי' לא הקיף זקן התחתון לפי שנאמר בן ולא אב ואחר שלשה חדשים אפשר שיהיה לו בן כיון שיביא שתי שערות אפשר שתתעבר ממנו אשה ולשלשה חדשים יתפרסם ההריון ולפי שבזמן הזה אפשר לו להיות אב לא יעשה בן סורר ומורה ואפי' לא הקיף תכף הבאת שתי שערות:

משנה ב

מאימתי חייב משיאכל טרטימר בשר וישתה כו': טרטימר בשר חצי מנה ומתנאיו עד שיהיה אותו הבשר בשיל ולא בשיל וכמו כן יין מזוג ולא מזוג: ואמרו דבר שהוא לו מדרבנן כגון תנחומי אבלים וכל דבר שהוא לו עבירה כגון שאכל ביום תענית צבור לפי שנאמר איננו שומע בקולנו ועד שלא יהיה באותו המעשה שלו אלא המרות אביו ואמו בלבד לא המרות התורה. ואין הלכה כרבי יוסי:

משנה ג

גנב משל אביו ואכל ברשות אביו משל אחרים כו': ר"ל ר' יוסי באמרו שיגנוב מדמי סעודה המוכנת לאביו ולאמו או מנכסי האם אם היה לה נכסים שאין זכות לאביו בהם וזהו כגון שנתן לה אדם מתנה על מנת שאין לבעלה רשות בהן וזה יתכן לעשות ומתנאיו עוד שיקח בעצמו באותו ממון הגנוב בשר ויין בזול ויאכלם במקום שאמרנו על הפנים הנזכרים ואין הלכה כרבי יוסי בר' יהודה:

משנה ד

היה אביו רוצה ואמו אינה רוצה אביו אינו כו': **היה אחד מהם גידם או חיגר או אלם או סומא כו'**: **ברח עד שלא נגמר דינו ואחר כך הקיף זקן כו'**: ראויה לאביו ר"ל שתהיה דומה במראה ובקומה לפי שנאמר אביו ואמו [וע' תוי"ט דלשון קצרה הוא ואסיפא דקרא סמיך וכו' ע"ש]: ואמרו ומתרים בו בפני ג' כלומר ומתרים בו ולוקה לפני שלשה לפי שהתראתו בשנים כמו שאר התראות: ומעיקרנו שהאדם כשנגמר דינו גברא קטילא הוא ונהרג כל זמן שימצא ואין הלכה כרבי יהודה:

משנה ה

בן סורר ומורה נדון על שם סופו ימות זכאי כו': נדון על שם סופו כלומר כי התורה העידה מי שהוא בימי קטנותו מרוב התאוה בזה התכלית שאמר אי אפשר לבסוף שלא יגזול בני אדם וישפוך דמים לקחת ממון שיעשה בו מה שהרגיל והש"י צוה שיהרג מפני זה ויהרג הוא לפני שיהרוג לאחרים:

משנה ו

הבא במחתרת נדון על שם סופו היה בא כו': וכן הבא במחתרת ידוע הוא שכונתו שאם יעמוד בעל הבית להציל ממונו מידו שיהרגנו ולפיכך מותר להרגו ואין הפרש בין שבא במחתרת או בדרך החצר ודרך גג ודרך קרפף אבל דבר הכתוב בהווה ברוב וכבר נתבאר בכתובות וזולתו כי מעיקרנו אין אדם מת ומשלם ולפיכך הבא במחתרת אם שבר חבית בעת כניסתו ולא יהיו שם עדים שאז דמו מותר כמו שנאמר אין לו דמים והוא פטור מדמי החבית ואם שבר אותה בצאתו וכבר פנה ללכת לדרכו שאין מותר להרגו אם יש שם עדים כמו שנאמר דמים לו הוא חייב בדמי החבית:

משנה ז

ואלו הן שמצילין אותן בנפשן הרודף אחר כו':כל חייבי כריתות וחייבי מיתות ב"ד מן העריות מצילין אותם בנפשם אבל זכר אלה השלשה בלבד לפי שהם מבוארין יותר מאותן הבאין בלמוד לפי שלמדנו ההצלה מדאמר רחמנא בנערה המאורסה אין מושיע

לה הא יש מושיע לה מושיעה בכל דבר שהוא יכול להושיעה ואפי' במיתת אותו האיש האונס אותה ולמדנו זכור מנערה המאורסה לפי שכתוב ולנערה לא תעשה דבר ולמדנו ממנה רוצח ג"כ לפי שנאמר כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה ולמדנו משם חייבי כריתות ומיתות ב"ד וכל זה בעריות אבל שאר עבירות כגון אוכל חלב ודם או מכשף וכיוצא בהם אין צריך לומר שאין מצילין אותם בנפשם ואמנם הוצרך להזכיר שבת וע"ז ואע"פ שהם מזולתי העריות לגודל שני העונות האלה ושהם יסודות לכל התורה וכשאדם עובר עליהם חשוב כעובד עבודת כוכבים לכל דבר ואינו מישראל כמו שבארנו בפרק חמישי מעירובין והיה עולה על הדעת שמצילין בהם ג"כ בנפשם כמו שהיו סוברין קצת החכמים לכך הודיענו שאין הדבר כן אלא שהם כשאר העבירות לענין ההצלה וכתב רחמנא רוצח וזכור למעוטי בהמה וע"ז ושבת כמו שזכרנו וענין ההצלה זו היא שמצוה עלינו להציל זה האיש הנרדף מיד הרודף שהוא מבקש להרגו או לעבור בו עבירה באיזה פנים שיתכן ואפי' במיתת הרודף ואע"פ שעדיין לא עשה העבירה וזהו פירוש בנפשו כלומר בנפש הרודף וכיון שעבר ועשה העבירה אסור להרגו אלא בב"ד ועדים ועל הפנים שהקדמנו ביאורם ואינו כן אם ראינוהו כשהוא רודף אחר בהמה או רוצה לחלל שבת או ע"ז אבל אנו צריכין להזהירו ולמונעו ולהצילו בכל מה שנוכל זולתי מיתתו שהוא אסור עד שיעבור בעדים והתראה והורגים אותו ב"ד וכן שאר העבירות מלבד העריות ורוצח כמו שבארנו:

פרק ט

משנה א

ואלו הן הנשרפין הבא על אשה כו': **ואלו הנהרגין הרוצח ואנשי עיר הנדחת כו'**: **המכה את חבירו בין באבן בין באגרוף ואמדוהו כו'**: שיסה בו הוא שירמוז על אותה חיה בידו או בקולו עד שיזיקו: והשיך הוא שיגרה בו אותה חיה וידביק שניו בגופו. והלכה כחכמים:

משנה ב

נתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם כו': מחלוקת ר' שמעון היא על מה שנלמד מהלכה ראשונה והוא אמרו נתכוין להרוג את הבהמה והרג את האדם פטור שנשמע מזה שאם נתכוין להכות אדם והכה אדם אחר חייב ור' שמעון חולק על זה ואומר אפילו נתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור והלכה כרבי שמעון:

משנה ג

רוצח שנתערב באחרים כולן פטורין רבי יהודה כו': דברי ר' יהודה אמורים על כונת דברים נסתרים והוא זה כגון שיצא אבן או חץ מבין אנשים הרבה והרג ואין ידוע מי הוא אותו שיירה אותו החץ כולם פטורין ואין בזה מחלוקת אבל שור שהרג ונגמר דינו ונתערב בשוורים אחרים סוקלים את כולם ור' יהודה חולק בזה ואומר כונסין אותן לכיפה ואין הלכה כרבי יהודה ולא כרבי שמעון:

משנה ד

מי שנתחייב בשתי מיתות ב"ד נדון בחמורה עבר כו': דברי הראשון באדם שעבר עברה ונגמר דינו למיתה קלה ואח"כ עבר עברה חמורה סלקא דעתך שיהא נדון בקלה לפי שהוא גברא קטילא ולא ישגיחו למה שעשה אח"כ קמ"ל שהוא נדון בחמורה: ועניין זיקת ראשונה כמו שאבאר כגון שתהיה חמותו אשת אביו ויבא עליה הנה הוא מצד שהיא חמותו חייב שריפה ומצד שהיא אשת אביו חייב סקילה ואם היתה חמותו קודם שישאנה אביו ידון בשריפה ואם נשאה אביו ראשון ואחר שהיתה אשת אביו נעשית חמותו ידון בסקילה ועל דרך זה תקיש ואין הלכה כרבי יוסי:

משנה ה

מי שלקה ושנה ב"ד מכניסין אותו לכיפה ומאכיליין כו': **ההורג נפש שלא בעדים מכניסין אותו לכיפה ומאכיליין כו'**: כיפה מושב מאסר שעושין בבית הסהר גבהו כשיעור קומת האדם שוה בשוה ואין לו שם מקום להתפשט ולא לישן. וזהו שאמרנו בכאן לקה ושנה ר"ל מלקות של כרת ובאותו עון בעצמו כגון שאכל חלב פעם אחר פעם אבל כריתות חלוקים לא לפי שכל מחויב כרת לוקה וכבר זכרנו זה ועוד יתבאר עקרו לפנים אבל מלקות דלאו מלקין אותו כל זמן שיעבור ואפי' אלף פעמים ואמרו שלא בעדים רצונו לומר שלא בעדות חייב מיתה והוא שלא תתקיים העדות בשום פנים שהמיתה נמנעת בשביל אותה עדות ואע"פ שהיא אמת כגון קלקול ההתראה או ספיקות שארעו בבדיקות ובחקירות ובכיוצא בהן וכל מי אשר יתחייב בכגון זה נותנין לו לחם צר ומים לחץ עד שיכשלו כחותיו ויכחש בשרו ואחר כך מאכילין אותו פת שעורים עד שכריסו נבקעת:

משנה ו

הגונב את הקסוה והמקלל בקוסם והבועל ארמית כו': קסוה כלי שרת נגזר מן קשות הנסך ומקלל בקוסם הוא שיברך את השם בשם ע"ז: ובועל ארמית שיבעול בת עובדי ע"ז בפרהסיא בעשרה מישראל או יותר ובשעת מעשה כגון פנחס אבל אחר שבא עליה

ופירש או שלא יהיה בקהל ישראל או שאינה עובדת ע"ז אסור להרגו לפי שהוא מחויב כרת על בת עובדי ע"ז ואע"פ שלא נזכר בתורה ולא מנה זה בכלל הכריתות קבלה היא ונתבאר במקרא ובעל בת אל נכר יכרת ה' לאיש אשר יעשנה וגו' וכבר בארנו ג"כ שהבא על הנכריות חייב מלקות הרבה וכולם מדרבנן ואם ישאל לנו הקנאי אם יפגע בו אם לא ואפילו הוא בשעת מעשה אין מורין לו ואם פשט ידו והרגו אין עליו עונש וכמו כן אם התחזק הבועל בשעת המעשה והרג את הקנאי להציל נפשו ממנו אינו חייב מיתה לפי שהוא רודף אחריו להרגו והתורה לא גזרה הדין להרגו אלא על הדרך הנזכר: אמרה תורה והזר הקרב יומת רבי עקיבא אומר מיתת חנק וחכמים אומרים מיתה בידי שמים וזו המיתה בידי שמים הוא פחות מן הכרת לפי שהמחויב כרת ישאר העונש עליו אחר המיתה כמו שנבאר בפרק שאחר זה ומחויב מיתה כשמת נתכפר לו ואלה המחויבין מיתה גם כן לוקין מדאורייתא כשיתברר החטא בעדים והתראה כמו מחויבי כרת בשוה ובלבד שיהיו עוברים על לאו. ומחויבי מיתה הוא אוכל טבל וכהן טמא שאכל תרומה טהורה וזר שאכל תרומה וזר ששמש וטמא ששמש וטבול יום ששמש ומחוסר בגדים ששמש ומחוסר כפורים ושלא רחוץ ידים ורגלים ושתויי יין ופרועי ראש אמנם טמא שאכל תרומה הוא שנאמר ומתו בו כי יחללוהו ונאמר בטבל ולא יחללו את קדשי בני ישראל וכמו שהחלול האמור בתרומה במיתה כך חלול האמור בטבל במיתה וזר שאכל תרומה לפי שאחר שאמר ומתו בו כי יחללוהו אמר וכל זר לא יאכל קדש וזר ששמש מבואר שנא' והזר הקרב יומת וטמא ששמש הוא מה שנאמר בטמאים וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו וזה החלול כמו החלול הנזכר באמרו ומתו בו כי יחללוהו וטבול יום מפי הקבלה סמכוהו לזה שאמר הכתוב קדושים יהיו לאלהיהם ולא יחללו ומחוסר בגדים שנאמר בכהנים וחגרת אותם אבנט וגו' והיתה להם כהונה לחקת עולם בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אבל כשיחסר מהם דבר הנה הוא כזר. ומחוסר כפורים לפי שנאמר וכפר עליה הכהן וטהרה מכאן ראיה לפני הבאת כפרה טמאה נקראת ונתבאר שאין עבודה לטמא ואם עבד במיתה ושלא רחוץ ידים ורגלים מבואר שנא' ירחצו מים ולא ימותו יין ושכר אל תשת אתה ובניך בבואכם אל אהל מועד ולא תמותו ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו. ואין הלכה כרבי עקיבא:

פרק י

משנה א

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כו': ראיתי לדבר בכאן בעיקרים רבים באמונה גדולים ונכבדים עד מאד. הוי יודע כי בעלי התורה נחלקו דעותיהם בטובה שתגיע לאדם בעשיית המצות שצונו בהם הש"י ע"י משה רבינו ע"ה וברעה שתמצא אותו כשיעבור עליהם מחלוקות רבות מאד לפי השתנות שכליהם ונשתבשו בהם הסברות שבוש גדול עד שכמעט לא תמצא בשום פנים אדם שנתבאר לו דבר זה ולא תמצא בו דבר מוחלט לשום אדם אלא בשבוש גדול:

כת [ראשונה] סוברת כי הטובה הוא ג"ע וכי הוא מקום שאוכלים ושותים בו מבלי עמל הגוף ובלי יגיעה ושיש לשם בתים מאבנים טובות ומטות מוצעות במשי ונהרות מושכות יין ושמנים מבושמים והרבה דברים מזה המין. וכי הרעה הוא גיהנם והוא מקום בוער באש שבו שורפין הגויות ומצטערים שם בני אדם במיני הצער והעינוי יאריך ספורם. והכת הזאת הביא ראיה על סברתם מדברי רבותינו ז"ל וממקראות הכתוב שפשטם נאותים למה שהם אומרים לכולו או לרובו:

וכת שניה תסבור ותחשוב שהטובה המיוחלת הוא ימות המשיח מהרה יגלה וכי באותו הזמן יהיו בני אדם כלם מלאכים כלם חיים וקיימים לעד ויגביהו בקומתם וירבו ויעצמו עד שישיבו כל העולם לעד לעולם ואותו המשיח כפי מחשבתם יחיה [לעד] בעזר הי"ת וכי באותן הימים תוציא הארץ בגדים ארוגים ולחם אפוי ודברים הרבה כאלה שהם מן הנמנעות. וכי הרעה היא שלא יהיה האדם מצוי באותן הימים ולא יזכה לראותו ומביאין ראיה בדברים רבים מצויים לחכמים ובכתובים במקרא יסכים פשטם למה שהם אומרים או לקצתו:

וכת שלישית תחשוב כי הטובה שנקוה תחיית המתים והוא שיחיה האדם אחר מותו ויחזור עם קרוביו ובני ביתו ויאכל וישתה ולא ימות עוד וכי הרעה היא שלא יחיה אחר מותו עם אותם שיחיו ומביאין ראיה על זה במאמרים רבים מצויים בדברי החכמים ובפסוקים מן המקרא שפשוטם יורה על מה שהם אומרים או על קצתו:

וכת רביעית תחשוב כי הכונה שתגיע לנו בעשיית המצות היא מנוחת הגוף והשגת התאוות העולמיות בעוה"ז כמו שומן הארצות ונכסים רבים ורוב הבנים ובריאות הגוף והשלום והבטחון והיות המלך מישראל והיותנו שולטים על מי שהצר לנו והרעה שתשיגנו כשנכפור על התורה הפך הענינים האלה כמו מה שאנחנו פה היום בזמן

הגלות ויביאו ראיה כפי סברתם מכל המקראות שבתורה והקללות וזולתם ומכל אותם הסיפורם הכתובים במקרא:

וכת חמישית והם הרבה מחברים העניינים האלה כולם ואומרים כי התוחלת הוא שיבא המשיח ויחיה המתים ויכנסו לג"ע ויאכלו שם וישתו ויהיו בריאי' כל ימות עולם:

אבל זו הנקודה הנפלאת ר"ל העוה"ב מעט תמצא בשום פנים שיעלה על לבו הוא שיחשוב או שיקח זה העיקר או שיאמר זה השם על איזה דבר הוא נופל אם הוא תכלית הטובה או אחת מן הדעות הקודמות הוא התכלית או שיבדיל בין התכלית ובין הסבה המביאה אל התכלית אבל מה ששואלים העם כלו ההמון והמבינים היאך יקומו המתים ערומים או לבושים ואם יעמדו באותן תכריכין עצמן שנקברו בהם ברקמתם ובציורם ויפוי תפירתם או במלבוש שיכסה גופם בלבד וכשיבא המשיח אם יהיו שם העשיר והדל או אם יהיו בימיו חזק וחלש והרבה שאלות כאלו בכל עת. ואתה המעיין בספר זה תבין זה המשל שאני ממשל לך ואז תכין לבך ותשמע דברי בכל זה:

שים בדעתך כי נער קטן הביאוהו אצל המלמד ללמדו תורה וזהו הטוב הגדול לו לענין מה שישיג מן השלמות אלא שהוא למעוט שניו וחולשת שכלו אינו מבין מעלת אותו הטוב ולא מה שיגיעהו בשבילו מן השלמות ולפיכך בהכרח יצטרך המלמד שהוא יותר שלם ממנו שיזרז אותו על הלמוד בדברים שהם אהובים אצלו לקטנות שניו ויאמר לו קרא ואתן לך אגוזים או תאנים ואתן לך מעט דבש ובזה הוא קורא ומשתדל לא לעצם הקריאה לפי שאינו יודע מעלתה אלא כדי שיתנו לו אותו המאכל ואכילת אותן המגדים אצלו יקר בעיניו מן הקריאה וטוב הרבה בלא ספק ולפיכך חושב הלימוד עמל ויגיעה והוא עמל בו כדי שיגיע לו באותו עמל התכלית האהוב אצלו והוא אגוז אחד או חתיכה דבש וכשיגדיל ויחזיק שכלו ויקל בעיניו אותו הדבר שהיה אצלו (וכשיהיה) נכבד מלפנים וחזר לאהוב זולתו יזרזו אותו ויעוררו תאותו באותו הדבר החמוד לו ויאמר לו מלמדו קרא ואקח לך מנעלין יפים או בגדים חמודים ובזה ישתדל לקרא לא לעצם הלימוד אלא לאותו המלבוש והבגד ההוא נכבד בעיניו מן התורה והוא אצלו תכלית קריאתו וכאשר יהיה שלם בשכלו יותר ויתבזה בעיניו זה הדבר ג"כ ישים נפשו למה שהוא גדול מזה ואז יאמר לו רבו למוד פרשה זו או פרק זה ואתן לך דינר אחד או ב' דינרין ובכך הוא קורא ומשתדל ליקח אותו הממון ואותו הממון אצלו נכבד מן הלמוד לפי שתכלית הלמוד אצלו הוא שיקח הזהב שהבטיחוהו בו וכשיהיה דעתו גדול ונקלה בעיניו זה השיעור וידע שזה דבר נקל יתאוה למה שהוא נכבד מזה ויאמר לו רבו למוד כדי שתהיה ראש ודיין ויכבדוך בני אדם ויקומו מפניך כגון פלוני ופלוני והוא

קורא ומשתדל כדי להשיג מעלה זו ותהיה התכלית אצל הכבוד שיכבדו אותו בני אדם וינשאוהו וישבחו אותו. וכל זה מגונה ואמנם יצטרך למעוט שכל אדם שישים תכלית החכמה דבר אחר זולתי החכמה ויאמר לאיזה דבר נלמד אלא כדי שנשיג בו זה הכבוד וזה הוללות על האמת ועל למוד כזה אומרים חכמים שלא לשמה כלומר שיעשה המצות וילמוד וישתדל בתורה לא לאותו הדבר בעצמו אלא בשביל דבר אחר והזהירו החכמים על זה ואמרו [אבות פ"ד מ"ה] לא תעשה עטרה להתגדל בהם ולא קרדום לחפור בה והם רומזין למה שבארתי לך שאין לשום תכלית החכמה לא לקבל כבוד מבני אדם ולא להרויח ממון ולא יתעסק בתורת השם יתברך להתפרנס בה ולא תהיה אצלו תכלית למוד החכמה אלא לדעת אותה בלבד. וכן אין תכלית האמת אלא שידע שהוא אמת והתורה אמת ותכלית ידיעתה לעשותה ואסור לאדם השלם שיאמר כשאעשה אלה המצות שהם המדות הטובות ואתרחק מן העבירות שהם המדות הרעות שצוה השם יתברך שלא לעשותה מה הוא הגמול שאקבל על זה לפי שזה כמו מה שיאמר הנער כשאני קורא זה מה יתנו לי והם אומרים לו דבר פלוני לפי שכשאנו רואים מיעוט שכלו שאינו מבין זה השיעור והוא מבקש לתכלית תכלית אחר אנו משיבים לו כסכלתו כמו שנאמר ענה כסיל כאולתו (משלי כ"ו:ה') וכבר הזהירו חכמים על זה ג"כ כלומר שלא ישים האדם תכלית עבודת השם יתברך ועשיית המצוה בשביל דבר מן הדברים והוא מה שאמר האיש השלם המשיג אמתת הענינים [שם פ"א מ"ג] אנטיגנוס איש סוכו אמר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשים את הרב על מנת שלא לקבל פרס ואמנם ר"ל בזה שיאמין באמת לעצם האמת וזהו הענין שקוראין אותו עובד מאהבה ואמרו ז"ל (ע"ז יט.) במצותיו חפץ מאד אמר ר' אליעזר במצותיו ולא בשכר מצותיו וכמה היא מבוארת והיא ראיה ברורה על מה שקדם לנו מן המאמר. וגדול מזה מה שאמרו בספרי (וכענין זה בנדרים סב.) שמא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאהיה עשיר בשביל שאקרא רב בשביל שאקבל שכר לעולם הבא תלמוד לומר לאהבה את ה' אלהיך כל שאתם עושים לא תעשו אלא מאהבה:

הנה התבאר לך זה הענין ונתבאר שהוא כוונת התורה ויסוד כוונת חכמים עליהם השלום ואין מעלים עיניו מזה אלא אויל משתגע שקלקלוהו ושבשוהו המחשבות הסכלות והרעיונים הגרועים. וזו היא מעלת אברהם אבינו עליו השלום (סוטה לא.) שהוא היה עובד מאהבה ולעומת הדרך הזה ראוי להיות ההתעוררות. ולפי שידעו החכמים ז"ל שזה הענין קשה עד מאד ואין כל אדם משיג אותו ואם השיגו אינו מסכים בו בתחילת הענין ואינו סובר שתהיה אמונה ברורה לפי שהאדם אינו עושה מעשה

אלא כדי שתגיע לו ממנו תועלת או שתסור ממנו פסידא ואם אינו כן יהיה אצלו אותה מעשה הבל וריק היאך יאמר לבעל תורה עשה אלה המעשים ולא תעשה אותם לא לירא מעונש מן הי"ת ולא להנחיל שכר טוב זה דבר קשה עד מאד לפי שאין כל בני אדם משיגין האמת עד שיהיו כמו אברהם אבינו ע"ה ולכן התירו להמון כדי שיתישבו על אמונתם לעשות המצות לתקות שכר ולהנזר מן העבירות מיראת עונש ומזרזין אותם על זה ומחזקים כוונתם עד שישיג המשיג וידע האמת והדרך השלם מה הוא כמו שעושין בנער בשעת הלמוד כמו שהבאתי המשל והאשימו לאנטיגנוס איש סוכו בבארו להמון מה שבאר ואמרו בזה הזהרו בדבריכם כמו שנתבאר באבות [פרקי אבות פ"א מי"א]:

ואין ההמון מפסידין מכל וכל בעשותם המצות מיראת העונש ותקות השכר אלא שהם בלתי שלמים ואולם זה טוב להם עד שיהיה להם כח והרגל והשתדלות בעשיית התורה ומזה יתעוררו לדעת האמת ויחזרו עובדים מאהבה וזה הוא מה שאמרו ז"ל (פסחים נ:) לעולם יעסוק אדם בתורה ואפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה:

וממה שאתה צריך לדעת כי דברי חכמים ז"ל נחלקו בם בני אדם לשלשה כתות:

הראשונה והוא רוב מה שראיתי ואשר ראיתי חבוריו ומה ששמעתי עליו הם מאמינים אותם על פשטם ואין סוברין בהם פירוש נסתר בשום פנים והנמנעות כלם הם אצלם מחויבות המציאות ואמנם עושין כן לפי שלא הבינו החכמה והם רחוקים מן התבונות ואין בהם מן השלמות כדי שיתעוררו מאליהם ולא מצאו מעורר שיעורר אותם סוברין שלא כוונו החכמים ז"ל בכל דבריהם הישרים והמתוקנים אלא מה שהבינו לפי דעתם מהם ושהם על פשוטם ואע"פ שהנראה מקצת דבריהם יש בהם מן הדבה והריחוק מן השכל עד שאילו סופר על פשוטו לעמי הארץ כל שכן לחכמים היו תמהים בהתבוננם בהם והם אומרים היאך יתכן שיהיה בעולם אדם שיחשוב בזה או שיאמין שהיא אמונה נכונה ק"ו שייטיב בעיניו וזו הכת עניי הדעת יש להצטער עליהם לסכלותם לפי שהם מכבדין ומנשאין החכמים כפי דעתם והם משפילים אותם בתכלית השפלות והם אינם מבינין זה וחי השם יתברך כי הכת הזה מאבדים הדרת התורה ומאפילים זהרה ומשימים תורת ה' בהפך המכוון בה לפי שהשם יתברך אמר בתורה התמימה אשר ישמעון את כל החוקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה והכת הזאת מספרים משפטי דברי החכמים ז"ל מה שכששומעין אותו שאר האומות אומרים רק עם סכל ונבל הגוי הקטן הזה ורוב מה שעושין זה הדרשנים שהן מפרשין ומודיעין להמון העם מה שאינם יודעין ומי יתן אחר שלא ידעו ולא הבינו שיהיו שותקין כמו שאמר מי יתן החרש תחרישון ותהי להם לחכמה או שיהיו אומרים אין אנו מבינים כוונת החכמים

בזה המאמר ולא היאך יתפרש אבל הם מחשבים שהם מבינים אותו ומשתדלים להודיעו לפרש לעם מה שהבינו הם עצמם כפי דעתם החלושה לא מה שאמרו חכמים ודורשין בראשי העם דרשות ממסכת ברכות ופרק חלק וזולתם על פשטם מלה במלה:

והכת השניה הם רבים ג"כ והם אותם שראו דברי החכמים או שמעום והבינו אותם כפי פשוטו וחשבו שלא כוונו חכמים בו זולתי מה שמורה עליו פשט הדבר והם באים לסכל אותם ולגנותם ומוציאין דבה על מה שאין בו דבה וילעגו על דברי חכמים ושכלם יותר זך מהם ושהם ע"ה נפתים גרועי השכל סכלים בכלל המציאות עד שלא היו משיגים דבר חכמה בשום פנים ורוב הנכשלים בזה השבוש המתיחסים לחכמת הרפואות והמהבילים בגזרת הכוכבים לפי שהם במחשבתם נבונים וחכמים בעיניהם ומחודדים ופילוסופים וכמה הם רחוקים מן האנושית אצל אותם שהם חכמים ופילוסופים על האמת אבל הם סכלים יותר מן הכת הראשונה והרבה מהם פתיות והוא כת ארורה לפי שהם משיבים על אנשים גדולים ונשיאים אשר נתבררה חכמתם לחכמים ואלו הפתאים אילו היה עמלם בחכמות עד שיהיו יודעים היאך ראוי לסדר ולכתוב הדברים בחכמת האלהות והדומה להן מן הדברים אצל ההמון ואצל החכמים ויבינו החלק המעשיי מן הפילוסופיא אז היו מבינים אם החכמים ז"ל חכמים אם לא והיה מתבאר להם ענין דבריהם:

והכת השלישית והם חי השם מעטים עד מאד עד שאין ראוי לקרותם כת אלא כמו שיאמר לשמש מין ורק היא יחידה והם אותם בני אדם שנתברר אצלם גדולת החכמים ז"ל וטוב שכלם ממה שנמצא בכלל דבריהם מורים על ענינים אמתים למאד ואע"פ שהם מעטים ומפוזרים במקומות מחבוריהם הם מורים על שלמותם וכי הם השיגו האמת ושנתברר ג"כ אצלם מניעות הנמנע ומציאות המחויב להמצא וידעו כי הם ע"ה אינם מדברים התולים ונתאמת להם שדבריהם יש לו נגלה ונסתר וכי הם בכל מה שאומרים מן הדברים הנמנעים דברו בהם בדרך חידה ומשל כי הוא זה דרך החכמים הגדולים ולפיכך פתח ספרו גדול החכמים ואמר להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם וידוע הוא אצל בעל הלשון כי חידה הוא הדבר שהמכוון בו בנסתר לא בנגלה ממנו וכמו שאמר אחודה נא לכם חידה וגו' לפי שדברי החכמים כולם בדברים העליונים שהם התכלית אמנם הם חידה ומשל והיאך נאשימם על שמחברים החרמה על דרך משל ומדמים אותם בדברים הפחותים ההמוניים ואנו רואים החכם מכל האדם עשה זה ברוח הקדש ר"ל שלמה במשלי ושיר השירים ובמקצת קהלת ואיך יקשה עלינו לסבור פירוש על דבריהם ולהוציאם מפשטם כדי שיאות לשכל ויסכים עם האמת ועם היותם כתבי

הקדש והם בעצמם סוברים בפסוקי המקרא ומוציאים אותם מפשוטם ומשימין אותם משל והוא האמת כמו שאנו מוציאים שאמרו (ברכות יח:) בפירוש פסוק הוא הכה את שני אריאל מואב שהוא כלו משל וכן מה שנאמר והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור משל וכן מה שנאמר מי ישקני מים מבור בית לחם (ב"ק ס:) ושאר הספור כלו משל וכן ספור איוב בכללו אמרו קצתם משל היה (ב"ב טו.) ולא פירש לאיזה דבר הושם זה המשל וכן מתי יחזקאל (סנהדרין צב:) אמרו קצתם משל היה ורבים כאלה. ואם אתה המעיין מאחת השתי כתות הראשונות לא תשגיח בדברי ולא בשום דבר מזה הענין לפי שלא יהיה נאות לך שום דבר ממנו אבל יזיקך ותשנאהו והיאך יאתו המאכלין הקלים המעטים מכמותם הישרים באיכותם לאדם שהרגיל במאכלים הרעים אבל באמת הם מזיקים לו והוא שונא אותם הלא ידעת מה אמרו האנשים שהיו רגילים לאכול בצלים ושומים והדגים ונפשנו קצה וגו'. ואם אתה מן הכת השלישית כשתראה דבר מדבריהם שהדעת מרחיק אותו תעמוד ותתבונן בו ודע שהוא חידה ומשל ותשכב עשוק הלב וטירוד הרעיון בחבורו ובסברתו ותחשוב למצא כוונת השכל ואמונת היושר כמו שנאמר למצוא דברי חפץ וכתוב יושר דברי אמת ואז תסתכל בספרי זה ויועיל לך בע"ה:

ועתה אחל לדבר במה שכוונתי לו הוי יודע כי כמו שלא ישיג הסומא עין הצבעים ואין החרש משיג שמע הקולות ולא הסריס תאות המשגל כן לא ישיגו הגופות התענוגים הנפשיות וכמו שהדגים אינם יודעים יסוד האש לפי שהיותם ביסוד המים שהם הפכו כן אינו נודע בזה העולם הגופני תענוג העולם הרוחני אבל אין אצלנו בשום פנים תענוג זו זולתי תענוג הגוף בלבד והשגת החושים מן המאכל והמשתה והמשגל וכל מה שזולתו אלה הוא אצלנו בלי מצוי ואין אנו מכירין אותו ולא נשיג אותו בתחלת המחשבה אלא אחר חקירה גדולה. וראוי להיות כן לפי שאנחנו בעולם הגופני ולפיכך אין אנו משיגים אלא תענוגיו הגרועים הנפסקים אבל התענוגים הנפשיים הם תמידים עומדים לעד אינם נפסקים ואין ביניהם ובין אלו התענוגים יחס ולא קורבה בשום פנים ואין ראוי אצלנו בעלי התורה ולא אצל האלהיים מן הפילוסופים שנאמר שהמלאכים והכוכבים והגלגלים אין להם תענוג אבל באמת שיש להם תענוג גדול במה שהם יודעים ומשיגין באמיתת הבורא יתברך ובזה. הם בתענוג תמידי שאינו נפסק ואין תענוג גופני אצלם ואינם משיגין אותו לפי שאין להם חושים כמונו שישיגו בהם מה שאנו משיגין אותו וכמו כן אנחנו כשיזדכך ממנו מי שיזדכך ויעלה לאותם מעלה אחר מותו אינו משיג התענוגים הגופנים ואינו רוצה בהם אלא כעין שירצה המלך שהוא גדול הממשלה שיתפשט ממלכותו וממשלתו ויחזור לשחק עם הנערים בכדור כשהיה עושה לפנים

מן המלכות וזה בקטנות שניו כשלא היה מבחין בין מעלת שני הענינים כמו שאנחנו היום משבחין ומנשאין תענוגי הגוף ולא תענוגי הנפש. וכשתתבונן בענין שני אלה התענוגים תמצא פחיתות האחת ומעלת השניה ואפילו בעולם הזה. וזה כי אתה מוצא רוב בני האדם כלם מיגעים נפשותיהם וגופותיהם בעמל ויגיעה שאין למעלה מהם כדי שיגיע לו מעלה וכבוד ושינשאוהו בני אדם והנאה זו אינה הנאת מאכל ומשתה וכמו כן הרבה מבני אדם בוחר להנקם מאויביו יותר מהשיג הרבה מתענוגי הגוף והרבה מבני אדם מתרחקים מן הגדול שבתענוגי הגוף מיראתו שישיגהו מזה חרפה ובושת מבני אדם או לפי שמבקש שיהא לו שם טוב ואם ענינו כן בעוה"ז הגופני כ"ש בעולם הרוחני והוא העוה"ב שנפשותנו משכילות שם מידיעת הבורא יתברך כמו שמשכילות הגופנים העליונים או יותר ואותו תענוג לא יחלק לחלקים ולא יסופר ולא ימצא משל למשול בו אותו התענוג אלא כמו שאמר הנביא ע"ה (ע' תוי"ט אהלות פי"א) כשנפלאו בעיניו גדולת הטוב ההוא ומעלתו אמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך וכן אמרו ע"ה (ברכות יז:) העוה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא רחיצה ולא סיכה ולא תשמיש אלא צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו שכינה. רוצה לומר באמרו ועטרותיהם בראשיהם השארות הנפש בקיום המושכל להם והוא הבורא יתברך והיות הוא רוצה לומר המושכל והוא דבר אחד כמו שזכרוהו גדולי הפילוסופים בדרכים יארך ביאורם בכאן. ואמרו ונהנים מזיו שכינה רצוני לומר שאותן הנשמות מתענגות במה שמשיגות ויודעות מאמתת הבורא יתברך כמו שמתענגות חיות הקודש ושאר מדרגות המלאכים במה שהם משיגים ויודעים ממציאותו. הנה כי הטובה והתכלית האחרון הוא להגיע אל החברה העליונה הזאת ולהיות בכבוד הזה ובמעלה הנזכרת וקיום הנפש כמו שבארנו עד אין סוף בקיום הבורא יתברך שהוא סיבת קיומה לפי שהשיגה אותו כמו שנתבאר בפילוסופים הראשונים וזה הוא טוב הגדול אשר אין טוב להקיש לו ואין תענוג שידמה לו כי איך ידמה התמיד אשר אין לו סוף וקץ בדבר הנפסק וזה שאמר (קדושין לט:) למען ייטב לך והארכת ימים לעולם שכולו ארוך. והרעה השלמה והנקמה הגדולה הוא שתכרת הנפש ותאבד ושלא תהיה חיה וקיימת והוא הכרת הכתוב בתורה כמו הכרת תכרת הנפש ההיא ואמרו ז"ל (סנהדרין סד:) הכרת בעוה"ז תכרת בעולם הבא ונאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים הנה כל מה שבחר והרגיל בתענוגי הגוף ומאס באמת ואהב השקר נכרת מאותה מעלה וישאר חומר נכרת וכבר ביאר הנביא ע"ה שהעולם הבא אינו מושג בחושים הגופניים וזהו שנאמר עין לא ראתה אלהים זולתך ואמרו (ברכות לד:) בפי' זה כל הנביאים כלם לא נתנבאו אלא לימות המשיח

אבל העוה"ב עין לא ראתה אלהים זולתך. אמנם היעודים הטובים והנקמות והרעות הכתובות בתורה ענינם הוא מה שאספר לך והוא זה כי הוא אומר לך אם תעשה המצות האלה אסייע לך על עשייתם והשלמות בהם ואסיר מעליך המעיקים והמונעים כלם לפי שהאדם אי אפשר לעשות לו המצות לא כשהוא חולה ורעב או צמא ולא בשעת מלחמה ומצור ולכן יעד שיסורו כל אלה הענינים ושיהו בריאים ושקטים עד שתושלם להם הידיעה ויזכו לחיי העוה"ב. הנה כי אין תכלית שכר עשיית התורה באלה הדברים כלם וכמו כן אם עברו על התורה יהיה עונשם שיארעו להם אותם הרעות כלם עד שלא יוכלו לעשות מצוה וכמו שנאמר תחת אשר לא עבדת. וכשתתבונן בזה התבוננות שלימה תמצא כאלו הוא אומר לך אם עשית קצת מצות מאהבה והשתדלות אעזרך לעשותם כלם ואסיר מעליך המעיקים והמונעים ואם תעזוב דבר מהם דרך ביזוי אביא לך מונעים ימנעוך מעשותם כלם עד שלא יהיה לך שלמות ולא קיום בעוה"ב וזהו ענין אמרם ז"ל שכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה. ואולם גן עדן הוא מקום דשן ושמן מבחר הארץ יש בו נהרים רבים ואילנות עושים פירות יגלה אותו השם יתברך לבני אדם לעתיד לבא ויורה אותו הדרך להלך אליו ויתענגו בו ואפשר שימצאו בו צמחים מופלאים עד מאד מועילין תועלת גדולה ערבים ומתוקים הרבה מלבד אלה הידועים והמפורסמים אצלנו וכל זה אינו מן הנמנע ולא רחוק אבל הוא קרוב להיות ואפי' לא היה כתוב בתורה כ"ש שנתבאר זה בתורה ונתפרסם. אמנם גיהנם הוא שם לצער ולעונש שישיג לרשעים ולא פי' בתלמוד תואר זה העונש (ע' היטב נדרים ח: ובע"ז דף ג:) אלא יש אומרים כי השמש תקרב להם וישרפם וראיתם ע"ז מה שנא' (מלאכי ג':י"ט) הנה יום בא בוער כתנור וקצתם אומרים כי הוא חמימות זרה תתחדש בגופותיהם ותשרפם וראייתם על זה מה שנאמר רוחכם אש תאכלכם. ותחיית המתים הוא יסוד מיסודי משה רבינו ע"ה ואין דת ולא דבקות בדת יהודית למי שלא יאמין זה אבל הוא לצדיקים וכן הוא לשון בראשית רבה גבורת גשמים לצדיקים ולרשעים ותחיית המתים לצדיקים בלבד ואיך יחיו הרשעים והם מתים אפי' בחייהם וכן אמרו (ברכות יח:) רשעים אפי' בחייהם קרואים מתים צדיקים אפי' במיתתן קרואים חיים. ודע כי האדם יש לו למות בהכרח ויתפרד וישוב למה שהורכב ממנו. אמנם ימות המשיח הוא זמן שתשוב המלכות לישראל ויחזרו לארץ ישראל ויהי אותו המלך גדול מאד ובית מלכותו בציון יגדל שמו וזכרו יהיה מלא הגוים יותר מן המלך שלמה וישלימו אתו כל האומות ויעבדוהו כל הארצות לצדקו הגדול ולנפלאות שיהא על ידו וכל מי שיקום עליו יאבדהו השם יתעלה וימסור אותו בידו וכל פסוקי המקרא מעידין על הצלחתו והצלחתנו עמו ולא ישתנה במציאות שום דבר

ממה שהוא עתה אלא שהמלכות תחזור לישראל וזהו לשון החכמים (ברכות לד:) אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד ויהיו בימיו עשירים ואביונים גבורים וחלשים כנגד זולתם אבל באותם הימים יהיה נקל מאד על בני האדם למצוא מחייתם עד שבעמל מעט שיעמול אדם יגיע לתועלת גדול וזהו שאמרו (שבת ל:) עתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות וכלי מילת לפי שבני אדם אומרים כשימצא אדם דבר מוכן ומזומן פלוני מצא פת אפוי ותבשיל מבושל והראיה על זה מה שנא' ובני נכר אכריכם וכורמיכם להודיע שיש שם זרע וקציר ולכן קצף החכם הזה שאמר המאמר הזה על תלמידו (ע' שבת ל:) כשלא הבין דברו וחשב שהוא על פשוטו והשיבו כפי השגתו ולא היתה אותה התשובה תשובה האמיתית והראיה על שלא השיב לו על אמיתתו מה שהביא ראיה אל תען כסיל כאולתו. והתועלת הגדול אשר תהיה באותם הימים הוא שננוח משעבוד מלכיות שהוא מונע אותנו מעשיית המצות כלם ותרבה החכמה כמו שנאמר כי מלאה הארץ דעה וישבתו המלחמות כמו שנאמר ולא ישאו גוי אל גוי חרב ויהיה נמצא בימים ההם שלימות רב ונזכה בו לחיי העוה"ב והמשיח ימות וימלוך בנו תחתיו ובן בנו וכבר ביאר הנביא את מיתתו לא יכהה ולא ירוץ עד ישים בארץ משפט ויאריך מלכותו ימים רבים עד מאד ויארכו חיי בני האדם גם כן לפי שכשיסורו הדאגות והיגונות יארכו ימי האדם ואין לתמוה שתתקיים מלכותו אלפים מן השנים לפי שהחכמים אמרו כי הקיבוץ הטוב כשיתקבץ לא במהרה יפרד. ואין אנו מתאוים ומקוים לימות המשיח לרוב התבואות והעושר ולא שנרכב על סוסים ולא לשתות יין במיני הזמר כמו שמחשבין מבולבלי הדעת. אבל התאוו הנביאים והחסידים ימות המשיח ורבתה תשוקתם אליו. למה שיהיה בו מקבוץ הצדיקים והנהגת הטובה והחכמה וצדק המלך ורוב יושרו והפלגת חכמתו וקרבותו אל האלהים כמו שנא' (תהילים ב':ז') ה' אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך ועשיית כל מצות תורת משה רבינו ע"ה מאין התרשלות ועצלה ולא אונס כמו שנא' (ירמיהו ל"א:ל"ד) ולא ילמדו עוד איש (אל אחיו ואיש אל רעהו) [את רעהו ואיש את אחיו] לאמר דעו את ה' כי כלם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם וגו' ונתתי את תורתי בלבם וגו' והסירותי את לב האבן מבשרכם והרבה מאלו הפסוקים בזה הענין. ובאלה הענינים ישיגו העוה"ב השגה חזקה. והתכלית הוא העוה"ב ולעומתו הוא ההשתדלות ולפיכך זה החכם המוחזק בידיעת האמת עיין בתכלית האחרון והניח מה שזולתו ואמר כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא ואם היותו הוא התכלית המבוקש אינו ראוי למי שהוא רוצה שיהיה עובד מאהבה שיהיה עובד להשיג העוה"ב כמו שבארנו במה שקדם אבל יש לעבוד על הדרך שאומר וזה כי כשיאמין שיש שם

חכמה והיא התורה שהגיעה אל הנביאים מאת הבורא יתעלה שהודיע' בזה המדות הטובות והם המצות והמדות הרעות והם העבירות ראוי לו מצד שהוא אדם ישר במזג שיעשה הטובות ויסור מן הרעות וכשיעשה זה ישלם בו ענין האנושי ויהיה נבדל מן הבהמה וכשיהיה אדם שלם הוא מטבע האדם השלם אשר אין לו מונע שתחיה נפשו ותתקיים בקיום הידוע לה וזה הוא העוה"ב כמו שאמרנו וזהו שנא' (תהילים ל"ב:ט') אל תהיו כסוס כפרד אין הבין במתג ורסן עדיו לבלום כמו שהמונע את הבהמות מן ההשתלחות הוא דבר מבחוץ כמו המתג והרסן ואין ראוי שיהיה אדם כן אבל יהיה המונעו מאתו ומעצמו רצוני לומר צורה האנושית כשתהיה שלמה היא תמנענו מאותן הדברים שמונעין ממנו השלמות והם הנקראים מדות רעות והיא תזרז אותו ותדחנו אל מה שיביאהו אל השלמות וזהו המדות הטובות זה המתבאר לי מכלל דבריהם בזה הענין הנכבד והנעלה. ועוד אחבר חבור אקבץ בו כל הדרשות הנמצאים בתלמוד וזולתו ואבארם ואסבור בהם סברות שיהיו נאותים לאמתת הענינים ואביא ראיה מדבריהם ג"כ ואגלה מה שהוא מן הדרשות דרך פשטם ואשר מהם משל ואשר מהם היו בחלום וזכרו אותו במאמר פשוט מוחלט כאילו היה בהקיץ ובאותו החבור אבאר לך אמונות רבות ושם אבאר כל הדברים אשר נתתי לך מהם מדברי אלה העקרים מעט תקיש מהם על זולתם. ואין לתפוש עלי על מה שבא במאמרי זה ואשר ויתרתי בקצת מלות וענינים שתופסים עליהם בעלי החכמה כי אני ויתרתי זה השיעור כדי להבין למי שלא קדם לו חינוך בשום דבר מזה הענין הנכבד אשר אין משיגין אותו כל בני אדם. ומלת אפיקורוס היא ארמית ענינה מי שמפקיר ומבזה את התורה או לומדיה ולפיכך קורין בזה השם כל שאינו מאמין ביסודי התורה ומי (ע' סנהדרין צט:) שמבזה החכמים או איזה תלמיד חכם שיהיה או המבזה רבו. וספרים החיצונים אמרו שהם ספרי תועים וכן (בסוגיא דסנהדרין ק:) ספר בן סירא והוא היה איש שחבר ספרים יש בהם התולים מעניני הכרת פנים אין בהם טעם ולא תועלת אלא אבוד הזמן בהבל כגון אלה הספרים הנמצאים אצל הערב מספור דברי הימים והנהגת המלכים ויחוסי הערבים וספרי הנגון וכיוצא בהן מן הספרים שאין בהם חכמה ולא תועלת גופני אלא אבוד הזמן בלבד. והלוחש על המכה ובלבד ברקיקה לפי שיש בזה בזוי להש"י. וההוגה את השם באותיותיו יו"ד ה"א וי"ו ה"א שהוא השם המפורש וכבר זכרו דברים זולתי אלה שהעושה אותם אין לו חלק לעוה"ב.

אמרו (ב"מ נח:) המלבין פני חבירו ברבים [**הגה' הגרי"ב**: ע' ברמב"ם פ"ג מהל' תשובה וכ"מ שם וכתבתי בהפלאה שבערכין בס"ד חידוש דלא ראה הכ"מ דהכי איתא בירושלמי פ' אין דורשין, גם במג"א סי' קנו על הגליון כתבתי בס"ד עוד בזה בהקדמת שאילת שלום שחברתי בס"ד על השאלתות

דרב אחאי כתבתי התעוררות בדברים אלו] והקורא לחבירו בכנוי והמתכבד בקלון חבירו לפי שלא יעשה מעשה מאלה ואע"פ שהם עבירות קלות כפי מחשבת החושב אלא בעל נפש גרועה שאין בה שלימות ואינה ראויה לעולם הבא. וממה שצריך שנזכור בכאן והוא הראוי מכל מקומות שעיקרי דתנו ויסודותיה שלשה עשר יסודות:

היסוד הראשון

להאמין מציאות הבורא יתברך והוא שיש שם נמצא שלם בכל דרכי המציאות הוא עילת מציאות הנמצאים כלם בו קיום מציאותם וממנו קיומם ואל יעלה על הלב העדר מציאותו כי בהעדר מציאותו נתבטל מציאות כל הנמצאים ולא נשאר נמצא שיתקיים מציאותו ואם נעלה על לבנו העדר הנמצאים כלם זולתו לא יתבטל מציאות הש"י ולא יגרע ואין האחדות והאדנות אלא לו לבד הש"י שמו כי הוא מסתפק במציאותו ודי לו בעצמו ואין צריך במציאות זולתו וכל מה שזולתו מן המלאכים וגופי הגלגלים ומה שיש בתוכם ומה שיש למטה מהם הכל צריכין במציאותם אליו וזה היסוד הראשון מורה עליו דבור אנכי ה' אלהיך:

היסוד השני

יחוד הש"י כלומר שנאמין שזה שהוא סבת הכל אחד ואינו כאחד הזוג ולא כאחד המין ולא כאיש האחד שנחלק לאחדים רבים ולא אחד כמו הגוף הפשוט האחד במנין שמקבל החלוק לאין סוף אבל הוא הש"י אחד באחדות שאין כמותה אחדות וזה היסוד השני מורה עליו מה שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד:

היסוד השלישי

שלילת הגשמות ממנו וזה שנאמין כי האחד הזה שזכרנו אינו גוף ולא כח בגוף ולא ישיגוהו מאורעות הגופים כמו התנועה והמנוחה והמשכן לא מצד עצמות ולא במקרה ולכן שללו ממנו החכמים ז"ל החבור והפירוד ואמרו (חגיגה טו.) אין למעלה לא ישיבה ולא עמידה לא עורף ולא עפוי כלומר לא פירוד ולא עורף והוא חבור והוא עפוי מלשון ועפו בכתף פלשתים כלומר ידחפו אותם בכתף להתחברם בהם ואמר הנביא ואל מי תדמיוני ואשוה יאמר קדוש אילו היה גוף [היה] דומה לגופים וכל מה שבא בכתבי הקדש שמתארים אותו בתארי הגופות כמו ההליכה והעמידה והישיבה והדבור וכיוצא בזה הכל דרך השאלה וכן אמרו ז"ל (ברכות לא:) דברה תורה כלשון בני אדם וכבר דברו החכמים בזה הענין הרבה והיסוד השלישי הזה הוא מורה עליו מה שנאמר כי לא ראיתם כל תמונה כלומר לא השגתם אותו בעל תמונה לפי שהוא כמו שזכרנו אינו גוף ולא כח בגוף:

היסוד הרביעי

הקדמות והוא שנאמין כי זה האחד האמור הוא קדמון בהחלט וכל נמצא זולתו בלתי קדמון בערכו אליו והראיות על זה בכתבי הקדש רבות והיסוד הרביעי הזה מורה עליו מה שנא' מעונה אלהי קדם:

היסוד החמישי

שהוא יתברך הוא הראוי לעבדו ולגדלו ולהודיעו גדולתו ולעשות מצותיו ושלא יעשו כזה למי שהוא תחתיו במציאות מן המלאכים והכוכבים והגלגלים והיסודות ומה שהורכב מהם לפי שכולם מוטבעים ועל פעולתם אין משפט ולא בחירה אלא לו לבדו הש"י וכן אין ראוי לעבדם כדי להיותם אמצעים לקרבם אליו אלא אליו בלבד יכוונו המחשבות ויניחו כל מה שזולתו וזה היסוד החמישי הוא שהזהיר על ע"ז ורוב התורה מזהרת עליו:

היסוד הששי

הנבואה והוא שידע אדם שזה מין האדם ימצא בהם בעלי טבעים ממדות מעולות מאד ושלימות גדולה ונפשותיהן נכונות עד שהן מקבלות צורת השכל אחר כן ידבק אותו השכל האנושי בשכל הפועל ונאצל ממנו עליו אצילות נכבד ואלה הם הנביאים וזו היא הנבואה וזהו ענינה וביאור יסוד זה על בוריו יארך מאד ואין כונתנו להביא מופת על כל יסוד מהם וביאור מציאות השגתו לפי שזה הוא כלל החכמה כלם אבל אזכרה דרך ספור בלבד ומקראי התורה מעידים על נבואת נביאים הרבה:

היסוד השביעי

נבואת משה רבינו ע"ה והוא שנאמין כי הוא אביהם של כל הנביאים אשר היו מלפניו ואשר קמו מאחריו כלם הם תחתיו במעלה והוא היה הנבחר מכל מין האדם אשר השיג מידיעתו יתברך יותר מכל מה שהשיג או ישיג שום אדם שנמצא או שימצא וכי הוא ע"ה הגיע התעלותו מן האנושות עד המעלה המלאכותית ונכלל במעלת המלאכים לא נשאר מסך שלא קרעו ונכנס ממנו ולא מנעו מונע גופני ולא נתערב לו שום חסרון בין רב למעט ונתבטלו ממנו הכחות הדמיונות והחושיות והשגותיו ונבדל כח המתעורר המשתוקק ונשאר שכל בלבד ועל הענין הזה נאמר עליו שהיה מדבר עם הש"י בלא אמצעיות מן המלאכים. רצוני היה לבאר זה הענין הנפלא ולפתוח המנעול ממקראות התורה ולפרש טעם פה אל פה וכל הפסוק בזולתו מענינו לולא שראיתי שאלה הענינים יצטרכו לראיות רבות מאד והיינו צריכין להצעות רבות והקדמות ומשלים ושנבאר בתחילת מציאות המלאכים ושנוי מעלותיהן מן הבורא הש"י ושנבאר הנפש וכל כחותיה ויתרחב העגול עד שנדבר בצורות שזכרו הנביאים שראוי לבורא ולמלאכים ויכנס בזה שיעור קומה

וענינו ולא יספיק בענין זה לבדו ואפילו יהיה מקוצר בתכלית הקצור מאה דפים ולפיכך אניח אותו למקומו אם בספר הדרשות שיעדתי לחברו או בספרי הנבואה שאני מתעסק בו או בספר שאחבר אותו בפירושי אלו היסודות:

ואחזור לכוונת זה היסוד השביעי ואומר שנבואת משה רבינו ע"ה נבדלת מנבואת כל הנביאים בארבעה דברים. הראשון כי איזה נביא שהיה לא דבר לו הש"י אלא על ידי אמצעי ומשה בלא אמצעי שנאמר פה אל פה אדבר בו. והענין השני כי כל נביא לא תבא לו הנבואה אלא כשהוא ישן כמו שאמר במקומות בחלום הלילה בחזיון לילה ורבים מענין זה או ביום אחר שתפול תרדמה על האדם בענין שנתבטלו ממנו כל הרגשותיו ונשאר מחשבתו פנויה כענין חלום וענין זה נקרא מחזה ומראה ועליו נאמר במראות אלהים ומשה יבא אליו הדבור ביום והוא עומד בין שני הכרובים כמו שיעידו הש"י ונועדתי לך שם ואמר הש"י אם יהיה נביאכם וגו' לא כן עבדי משה פה אל פה אדבר בו וגו'. הענין השלישי כי הנביא כשתבא אליו הנבואה ואע"פ שהוא במראה וע"י מלאך יחלשו כחותיו ויתקלקל בניינו ויגיע לו מורא גדול מאד כמעט שתצא רוחו ממנו כמו שאמר בדניאל [יוד] כשדבר גבריאל עמו במראה אמר ולא נשאר בי כח והודי נהפך עלי למשחית ולא עצרתי כח ואומר ואני הייתי נרדם על פני ופני ארצה ואומר במראה נהפכו עלי צירי ומשה ע"ה לא היה כן אבל יבא אליו הדבור ולא ישיגוהו רתת ורעדה בשום פנים כמו שנאמר (שמות ל"ג:י"א) ודבר ה' אל משה פנים אל פנים כאשר ידבר איש אל רעהו כלומר כמו שלא יארע לאדם חרדה מדבור חבירו כן היה הוא משה ע"ה לא היה חרד מן הדבור ואע"פ שהוא היה פנים בפנים וזה לחוזק דבקותו בשכל כמו שזכרנו:

והענין הרביעי כי כל הנביאים לא תנוח עליהם רוח הנבואה ברצונם אלא ברצון הש"י שהרי יעמוד הנביא ימים או שנים לא תבא לו הנבואה ויבקש מן הבורא הש"י שיודיע לו הדבר בנבואה ויעמוד עד שינבא או אחר ימים או אחר חדשים או שלא יודיעו בשום פנים וכבר היו מהם כתות שהיו מכינין עצמן ומזככין מחשבותם כמו שעשה אלישע כמו שכתוב (מלכים ב ג':ט"ו) ועתה קחו לי מנגן ובאה לו הנבואה ואינו מן ההכרחי שינבא בעת שיכין לזה ומשה רבינו ע"ה בכל עת שירצה אומר(במדבר ט':ח') עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם ונאמר (ויקרא ט"ז:ב') דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש אמרו חז"ל (ת"כ ריש פ' אחרי) אהרן בבל יבא ואין משה בבל יבא:

היסוד השמיני

היות התורה מן השמים והוא שנאמין כי כל התורה הזאת הנתונה ע"י משה רבינו ע"ה שהיא כולה מפי הגבורה כלומר שהגיעה אליו כולה מאת ה' יתברך בענין שנקרא על

דרך השאלה דבור ואין ידוע היאך הגיע אלא הוא משה ע"ה שהגיע לו וכי הוא היה כמו סופר שקוראין לו והוא כותב כל מאורעות הימים הספורים והמצות ולפיכך נקרא מחוקק ואין הפרש בין ובני חם כוש ומצרים ושם אשתו מהטבאל ותמנע היתה פלגש ובין אנכי ה' אלהיך ושמע ישראל כי הכל מפי הגבורה והכל תורת ה' תמימה טהורה וקדושה אמת וזה שאומר שכמו אלה הפסוקים והספורים משה ספרם מדעתו הנה הוא אצל חכמינו ונביאינו כופר ומגלה פנים יותר מכל הכופרים לפי שחשב שיש בתורה לב וקליפה ושאלה דברי הימים והספורים אין תועלת בהם ושהם מאת משה רבינו ע"ה וזה ענין (סנהדרין ל.) אין תורה מן השמים אמרו חכמים ז"ל הוא המאמין שכל התורה מפי הגבורה חוץ מן הפסוק זה שלא אמר הקב"ה אלא משה מפי עצמו (שם צט.) וזה כי דבר ה' בזה הש"י ויתר ממאמר הכופרים אלא כל דבור ודבור מן התורה יש בהן חכמות ופלאים למי שמבין אותם ולא הושג תכלית חכמתם ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים ואין לאיש אלא להלך בעקבות דוד משיח אלהי יעקב שהתפלל גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך (תהילים קי"ט:י"ח) וכמו כן פירש התורה המקובל ג"כ מפי הגבורה וזה שאנו עושים היום מתבנית הסוכה ולולב ושופר וציצית ותפילין וזולתם הוא בעצמו התבנית אשר אמר הש"י למשה והוא אמר לנו והוא נאמן בשליחותו והמאמר המורה על היסוד הזה הוא מה שנאמר (במדבר ט"ז:כ"ח) ויאמר משה בזאת תדעון כי ה' שלחני לעשות כל המעשים האלה כי לא מלבי:

היסוד התשיעי

(ההעתק והוא כי התורה הזאת מועתקת מאת הבורא הש"י לא מזולתו) [הבטול והוא שזו תורת משה לא תבטל ולא תבוא תורה מאת הש"י זולתה] ועליה אין להוסיף וממנה אין לגרוע לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל פה שנאמר לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו וכבר בארנו מה שצריך לבאר ביסוד זה בפתיחת זה החבור:

היסוד העשירי

כי הוא הש"י יודע מעשיהם של בני אדם ואינו מעלים עינו מהם לא כדעת מי שאמר עזב ה' את הארץ אלא כמו שנאמר (ירמיהו ל"ב:י"ט) גדול העצה ורב העלילה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם וגו' וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וגו' (בראשית ו':ה') ונאמר זעקת סדום ועמורה כי רבה (שם יח) זהו מורה על היסוד העשירי הזה:

היסוד אחד עשר

כי הוא הש"י נותן שכר למי שעושה מצות התורה ויעניש למי שעובר על אזהרותיה וכי השכר הגדול העולם הבא והעונש החזק הכרת וכבר אמרנו בזה הענין מה שיספיק

והמקרא המורה על היסוד הזה מה שנא' (שמות ל"ב:ל"ב) ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא והשיב לו הש"י מי אשר חטא לי אמחנו מספרי ראיה שיודע העובר והחוטא לתת שכר לזה ועונש לזה:

היסוד שנים עשר

ימות המשיח והוא להאמין ולאמת שיבא ולא יחשב שיתאחר אם יתמהמה חכה לו ולא ישים לו זמן ולא יעשה. לו סברות במקראות להוציא זמן ביאתו וחכמים אומרים (סנהדרין צז:ע"ש) תפח רוחן של מחשבי קצין ושיאמין שיהיה לו יתרון ומעלה וכבוד על כל המלכים שהיו מעולם כפי מה שנבאו עליו כל הנביאים ממשה רבינו ע"ה עד מלאכי ע"ה ומי שהסתפק בו או נתמעט אצלו מעלתו כפר בתורה שיעד בו בתורה בפירוש בפרשת בלעם ופרשת אתם נצבים ומכלל יסוד זה שאין מלך לישראל אלא מבית דוד ומזרע שלמה בלבד וכל החולק על המשפחה הזאת כפר בשם הש"י ובדברי נביאיו:

היסוד שלשה עשר

תחיית המתים וכבר בארנוה וכאשר יאמין האדם אלה היסודות כלם ונתברר בה אמונתו בהם הוא נכנס בכלל ישראל ומצוה לאהבו ולרחם עליו ולנהוג עמו בכל מה שצוה הש"י איש לחבירו מן האהבה והאחוה ואפי' עשה מה שיכול מן העבירות מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע הוא נענש כפי חטאיו אבל יש לו חלק לעוה"ב והוא מפושעי ישראל וכשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות הרי יצא מן הכלל וכפר בעיקר ונקרא מין ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות ומצוה לשונאו ולאבדו ועליו נאמר (תהלי' קל"ט) הלא משנאך ה' אשנא. והנה הארכתי בדברים הרבה ויצאתי מענין חבורי אבל אני עשיתי זה לפי שראיתי בו תועלת באמונה לפי שאספתי בו דברים מועילים מפוזרים מספרים גדולים לכן דע אותם והצלח בהם וחוזר (אלה) [עליהם] פעמים רבות והתבונן בהם התבוננות יפה ואם השיאך לבך ותחשב שהגיעו לך ענינו מפעם אחת או מעשרה הרי הש"י יודע שהשיאך על שקר ולכן לא תמהר בקריאתו כי אני לא חברתי כפי מה שנזדמן לי אלא לאחר עיון גדול והתבוננות ואחר שראיתי דעות ברורות אמיתיות וזולתי אמיתיות וידעתי מה שהוא ראוי להאמן מהם והבאתי ראיה בטענות וראיות על כל ענין וענין ומהש"י להפיקני רצוני ולהדריכני בדרך הטובה ואחזור לענין הפרק:

משנה ב

שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק כו': אולם זכר אלה לגודל מעלתם בחכמה ושמא יחשוב החושב כי לרוב חכמתם וזכות התורה שהיו יודעים אותה ידיעה גדולה יש להם חלק לכן הודיענו שיסודי האמונה נתקלקלו אצל הנזכרים ונסתפקו

בקצתם ולפיכך נדחו מחיי העוה"ב: וזכר בלעם והוא אינו מישראל לפי שחסידי אומות העולם יש להם חלק לעוה"ב והודיעו כי בלעם מרשעי אומות העולם ואין לו חלק לעוה"ב:

משנה ג

דור המבול אין להם חלק לעולם הבא ואין כו': **עשרת השבטים אינן עתידין לחזור שנאמר כו'**: כבר זכרתי לך פעמים רבות שכל מחלוקת שיהיה בין החכמים שאינו בא לידי מעשה אלא שהוא אמונת דבר בלבד אין צד לפסוק הלכה כאחד מהם ונזכר זה הענין כלו בזו המסכת לפי שקדם לו זכרון מיתות ב"ד ומחויב כרת ומיתה והודיעך כי כשיחטא האדם ונהרג באחד המיתות שלא תחשוב שאין לו חלק אבל יש לו חלק ולפיכך סמך לזה המאמר ואלו שאין להם חלק לעולם הבא וחזר לכוונת המסכת והוא לידע מי הם הנהרגים והיאך נהרגים ואומר:

משנה ד

אנשי עיר הנדחת אין להם חלק לעולם הבא כו': מחויבי מיתות ב"ד היחידים ממונם ליורשיהם אבל המרובים ר"ל אנשי עיר הנדחת התורה אמרה לאבד את ממונם וכל שללם:

משנה ה

הכה תכה את יושבי העיר הזאת לפי הרב כו': אמרו החמרת והגמלת העוברת כלם תוארים והמתואר חסר וכאילו אמר השיירה החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום:

משנה ו

שנאמר ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחבה כו': תרומות ירקבו אם הגיעו ליד הכהן זכה בהן לפי שחשבו ממונו אבל כשהן ביד ישראל תנתן לכהן מדינה אחרת לפי שהם של שמים והלכה כר' עקיבא:

פרק יא

משנה א

אלו הן הנחנקין המכה אביו ואמו כו': **המכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהן כו'**: **הגונב נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו כו'**: לפי שאמרו אינו חייב עד שיעשה בו חבורה ונלמד מזה המכה את המת פטור לפי שאינו בן חבורה באותה שעה: וסמך על הענין הזה זה חומר במקלל וכו': ור"י אומר עד שישתמש בו שוה פרוטה וחכמים

אומרים כיון שנשתמש בו אפילו פחות משוה פרוטה ואין הלכה כרבי יהודה ולא כרבי יוחנן בן ברוקא:

משנה ב

זקן ממרא על פי ב"ד שנאמר כי יפלא ממך דבר כו': זקן ממרא ע"פ ב"ד הוא אותו שאומר כך דרשתי וכך דרשו לי חכמים כך למדתי וכך למדו לי: ואמרו אם שמעו רוצה לומר אותו הב"ד אם הם יודעים אותו הדין ושמעו דין התורה בו יגידו מה שיודעים לזקן ממרא ולאותן שחולקים עליו ויודעים האמת עם מי הוא ואם אין אצל אותו הב"ד ידיעת אותן הדברים שואלין מאותם שהם למעלה מהם עד שיגיע הדבר לב"ד הגדול ואם בית דין הגדול מקובלים בדבר ההוא יודיעם מה שהם יודעים מן הקבלה ואם לא שמעו בו שום דבר ידינו בו כפי הסברות והקישות התוריות הידועות אצלם עד שיסכימו כלם או רובם שהדין כך ויאמרו להם שיתחייבו לעשות כן ומי שיחלוק על מה שאמרו או הוציא אותו בסברא הוא זקן ממרא דאמר רחמנא על פי התורה אשר יורוך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה וזה הדבר שלומדים אותה בהיקש ויביאום אליו העיון צוה השם יתברך שנעשה כדברים שנאמר תעשה אחר כן אמר לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל וזהו המקובל אצלם ב"ד מפי ב"ד והוא שיאמרו כך קבלנו ולכן אמרו יגידו לך שאין להם בזה אלא ההגדה בלבד שיגידו לך במה שהם יודעים בלבד שהוא מן הקבלה ולא יתכן היותו זקן ממרא שיהא "חייב מיתה עד שידין הפך דינם בדברים הנעשים בהיקש וסברא בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת או שיתגלגל מצד דינו לזה כגון שיחלוק עליהן באילן פלוני אם הוא חייב בערלה או אינו חייב ובזה יוצא מעיקר הכוונה אם היא חייבת בערלה אם לאו לפי שזה המחלוקת יצא לדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת לפי שמי שקדש אשה באותן הפירות לדעת מי שאמר שהיא ערלה אינה מקודשת והבא עליה פטור ועל דעת מי שאומר אינה ערלה הרי היא מקודשת והבא עליה בשוגג חייב חטאת במזיד חייב כרת וכמו כן אם הנגע הזה טהור או טמא יתגלגל ממנו בטומאת מקדש וקדשיו דבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת ועל דרך זה תקיש ודע זה הענין כי הוא דק וצריך לחזרו הרבה מאד ובמעשים שיתחברו לו בכל הקבלה או בקצתה יהיה הבא ממנו בסוף לדבר שחייבים על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת וכן כשיחלק עליהם בפירוש מקובל שאין בו היקש ואפילו לא יצא ממנו לבסוף אלא לאסור לאו או עשה יהרג מצד שאינו מאמין ובחמש טוטפות יהיה זקן ממרא ג"כ במצות עשה זו בלבד לפי שנתקבצו בו תנאים אינם מצויים בזולתם כמו שנתבאר בתלמוד וכבר בארנו בפתיחת חבורינו זה עיקרים גדולים מועילים בזה

השער ממה שבארנו בפירוש המקובל ואפילו הלמד בהיקש: ולא יתכן היות זקן ממרא עד שיהיה חכם שהגיע להוראה לפי שדבריו נשמעים והיה ראוי לדון כמו שנאמר כי יפלא ממך דבר וגו' ממי שלא יפלא ממנו אלא הדבר הנפלא הקשה אבל תלמיד שלא הגיע להוראה אסור לו לדון ואפי' דין אמת שאין בו מחלוקת ולפי שעבר והורה בהמראה שזה תוספת כי הנה עבר שתי עבירות אסור ההוראה ואסור ההמראה נפטר מן המיתה ובא בזה המאמר שאינו חייב מיתה:

משנה ג

חומר בדברי סופרים מבדברי תורה האומר אין כו': אמרו פטור כשהודה בחיובו בהם אבל הוא יבטל אותם בהוראה כמו שנאמר לעבור על דברי תורה עד שיודה שהיא עבירה ולפיכך אינו חייב מיתת ב"ד לפי שלא יהרג מי שבטל מצות עשה אבל אם אמר אין תפילין על דרך כפירה יהרג מצד שהוא מין לא מצד שהוא זקן ממרא ודע זה הענין היטב לפי שנסתפק על רבים מן החכמים זה הענין וחושבין שזה שאומרים בתלמוד בזקן ממרא אינו חייב עד שיאמר כן ויעשה כן ובתנאי כן וכשלא ישלמו אותו התנאי שהוא ניצל בעצמו אין הדבר כן אבל פירושו אינו חייב משום זקן ממרא ופטור מדין זקן ממרא אבל הוא חייב מיתה מפני' אחרים האתה סובר שיאמר אדם שדעתו ואמונתו השניות או דבר אחר וזה בלי ספק מכחיש למה שכתוב בתורה ה' אלהינו ה' אחד שנאמר שאדם כזה אינו נהרג או שהוא זקן ממרא ודאי זה יהרג משום שיצא מן הכלל כלומר מכלל ישראל אשר מהם יהיו החוטאים שאחד מהם כלומר אחד מן החוטאים זקן ממרא לפי שאין זקן ממרא ההורס לחומת התורה ולא המכחיש לכל הקבלה מכל וכל כגון צדוק ובייתוס אלא אדם שהוא רואה דבריו יותר מדברי ב"ד הגדול ולכן חייבתו תורה מיתה לכבוד ב"ד ומעלתה כמו שחייב המקלל אביו ואמו מיתה לכבוד אביו ואמו ולפיכך אמר א' מן החכמים זקן ממרא ע"פ ב"ד שרצו ב"ד למחול לו מוחלין לו אבל אין הדבר כן מן הטעם שזכרוהו כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל אבל צדוקין ובייתוסין שמכחישין את הקבלה מכל וכל ומסתפקין על הכתוב בתורה וסברתם בהם אינם מזה הכת אבל הן מן הכת שאומרים אין תורה מן השמים כמו שבארנו בפ' עשירי מזו המסכת כשמנינו יסודי התורה אבל הן נהרגין על הכפירה כמו שנהרג המכחש באלהות או מי שמכחש משה רבינו ע"ה כי כל ההורס יסוד מאותן היסודות שאמרתי לך יצא מדין בעל התורה ואמנם הארכתי בדבר זה לפי שגם הוא יש בו עקרם מן האמונה אין כל אחד מתעורר עליהם:

משנה ד

אין ממיתין אותו לא בבית דין שבעירו כו': מבואר הוא שאין ממיתין ולא דנין אלא בעדים והתראה לפי שאין בכל מחויבי מיתות או כרת מי שאינו צריך התראה אלא מסית ועדים זוממין לפי שמציאות דין מסית אי אפשר בו התראה כמו שנתבאר בפרק שביעי וכן עדים זוממין אילו התרינו בהם במה שהם מעידים היה נעדר מציאות דין זה והתורה המציאו ודן בו. והלכה כרבי עקיבא:

משנה ה

נביא השקר המתנבא מה שלא שמע ומה שלא כו': מה שלא שמע הוא שיאמר מה שלא באה בו נבואה מאת הש"י מעולם ומה שלא נאמר לו הוא שיתנבא בנבואת זולתו ויאמר לי אמר הש"י זה הדבר ולא (אמרו) [נאמר] לו אבל נאמר לזולתו: וכבר בארנו בפתיחת ספרינו זה חלוקי הנביאים כשאומרים שהם נביאים והיאך יודע אמתתו משקרו ומוותר על דברי הנביא שיקל ויעלים עין בדברי הנביאים ולא יעשה מצותם על הדיוק והדקדוק אמר רחמנא והיה האיש אשר לא ישמע את דברי כלומר מי שלא שמע ממני קרי ביה אשר לא ישמיע כשישמיע לאחרים כי הוא עצמו כשלא השמיע לזולתו מה שצוה להשמיעו או שלא שמע הוא עצמו מה שצוה בו וחלק על נבואת (על) הכל שנאמר אנכי אדרוש מעמו וזה מיתה בידי שמים וכבר בארנו בפ' תשיעי ענין מיתה בידי שמים מה הוא:

משנה ו

המתנבא בשם ע"א ואומר כך אמרה ע"א אפילו כו': אמרו אע"פ שלא נבעלה כשהיא נערה בתולה לא יעלה על דעתך שהיא בסקילה לפי שהיא בתולה אלא כיון שנכנסה לרשות הבעל יצאה מעונש נערה המאורסה וחזר דינה כדין כל אשת איש והיא בחנק ונתברר לנו שבועל בת כהן מן הכלל כמו שנא' ובת איש כהן כי תחל לזנות וגו' ונשאר בועלה בכלל לפי שזוממי בת כהן מיוחסין לבועלה לא לה שנא' (דברים יט) כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו ר"ל כי כשתהיה העדות כוללת איש ואשה רואין מה שיתחייב האיש בעדותם והוא מה שהם חייבים וזאת בת כהן בין שהיא אשת איש או אשת נתין וממזר ואע"פ שיש באישות זו עבירה כיון שהיא אשת איש כשזנתה בשריפה:

סליקא לה פירוש המשניות להרמב"ם ממסכת סנהדרין